

Η ΣΤΗΛΗ ΤΩΝ ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ ΠΕΣΟΝΤΩΝ*

Ἀναχρησιμοποιημένοι¹ ὡς πλευραὶ παλαιοχριστιανικοῦ τάφου εἰς τὸ προάστιον πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀθηνῶν Περιστέρι, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημ. Κοβάνη ὁδὸς Α ἀρ. 34 τῆς συνοικίας Μπουρνάζη, εὐρέθησαν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1954 ἐνεπίγραφος πλάξ (πίν. 1 καὶ 2, εἰκ. 1) καὶ γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος μικροῦ μνημείου (εἰκ. 3 α, β), αἱ ὁποῖαι μετεφέρθησαν εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον (ΕΜ 13190 καὶ 13304).

Ἡ πλάξ ἐκ πεντελησίου μαρμάρου ὕψους 1.555 μ., μήκους 1.022 μ. ἄνω, κάτω 1.024 μ. πάχους 0.20 μ. συνείχετο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ διπλοῦ Τ συνδέσμων πρὸς ἄλλας ὁμοίας διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς τῶν πλακῶν αὐτῶν φέρει ἀναθύρωσιν 0.04–0.05 μ. Ἐπὶ τῆς κάτω ἀριστερὰ γωνίας τῆς ἑδρας, ἣτις εἶναι λελεασμένη, φέρει τόρμον γόμφου. Ἡ ὀπισθία πλευρὰ εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη. Ἡ ἐμπροσθία ἐνεπίγραφος ὅψις ἔχει διαβρωθῆ καὶ κατὰ τὴν ἄνω ἀριστερὰ γωνίαν αὐτῆς τὸ μάρμαρον ἔχει ἐκκοκκισθῆ, ὥστε τὰ γράμματα ἀπετρίβησαν· κάτωθεν ἀποκεκρουμένου, ἀγνώστου σχήματος κυματίου πλάτους 0.067 μ. εἶναι ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τελευταίων Ἀττικῶν φυλῶν [Ἰπποθω]ντίδος, Αἰαντίδος, Ἀντιοχίδος (ὕψ. γραμμ. 0.021–0.023, ο=0.018–0.020, ξ=0.025 μ.) καὶ ὑπ' αὐτὰ πέντε στήλαι ἀνδρικῶν κυρίων ὀνομάτων στοιχηδόν (ὕψ. γραμμ. 0.012–0.013, ο=0.008–0.009, ξ=0.014–0.015 μ., τοῦ πρώτου στίχου τῆς δευτέρας στήλης ὕψ. γραμμ. 0.016 μ.). Ἀριστερὰ τῆς πρώτης στήλης περιθώριον 0.026 μ. Τὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν στίχων δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ· οἱ στίχοι τῶν τριῶν πρώτων στηλῶν εἶναι ἀραιότεροι. Δέκα στίχοι τῆς πρώτης στήλης καταλαμβάνουν κατακόρυφον χῶρον 0.197 μ. ἄνω, 0.204 μ. κάτω, τῆς δευτέρας 0.196 μ. ἄνω, 0.203 μ. κάτω, τῆς τρίτης 0.194 μ., τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης 0.185–0.187 μ. Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δέκα γράμματα (μετρούμενα ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον) καταλαμβάνουν ὀριζόντιον διάστημα 0.133–0.134 μ.

Τὰ ὀνόματα ἐκάστης φυλῆς ἔχουν χαραχθῆ εἰς δύο στήλας. Τὰ ἐξ πρώτα γράμματα τῆς λέξεως [Ἰπποθω]ντίδος ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης στήλης τῆς φυλῆς αὐτῆς ἦσαν κεχαραγμένα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης πρὸς τ' ἀριστερὰ πλακός.

Κατὰ τὴν μεταγραφὴν εἰς τὸν παρένθετον πίνακα 1 σ. 180 ἐτηρήθησαν τὰ

* Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν Διευθυντὴν ἀρχαιοτήτων κ. Ἰω. Παπαδημητρίου διὰ τὴν εὐγενῆ παραχώρησιν τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς μελέτην καὶ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του, τοὺς ἀρχιτέκτονας κ. κ. Ἀλ. Βογιατζήν, Μιχ. Δωρῆν, Θεόφιλον Gottfried Gruben καὶ Ἰω. Τραυλόν.

¹ Εἶχον ἀναχρησιμοποιηθῆ ὡς πλευραὶ ὑστερωτέ-

ρων τάφων ἐν Σαλαμῖνι τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοῦ Μουσείου Πειραιῶς Ἰππομάχου καὶ Καλλίου, Χαιρεδῆμου καὶ Λυκέα, Φίλοῦς (ΑΕ 1916, 1 κέ. εἰκ. 1-2, πίν. 1-2), ἐν Ἀθήναις μέγα μαρμάρινον ἀνάγλυφον Ἰππου καὶ Νέγρου (Πολέμων Δ', 1951, Σύμμεικτα ε').

[Ἰ π π ο θ ο] ν τ ῖ δ ο ς   Α ἰ α ν τ ῖ δ ο ς

Ἀ ν τ ῖ ο χ ῖ δ ο ς

                                         Εὐκλείδης ταχσίαρχος
Φιλίων   Ἰσόδικος τόχσαρχος   Χσενοκλῆς
Πιστίας   Φάυλλος   Πεῖσιππος
Φιλεταιρίδες   Ἀρχίδαμ[ο]ς   Φανίας
Ἀλεθός   5 Σμῖκρος   35 Καλλικλῆς
5   Θαρρελείδες   Τελεσικράτες   Νεαῖος
Ἰσόδεμος   Θρασύλοχος   Φορύσκος
Φιλόστρατος   Δεμοχάρης   Χσενοχάρης
Φίλαγρος   Διοκλῆς   Καρπίδες
Τελεφάνες   10 Εὐκράτες   40 Δεμότες
10   Φυρόμαχος   Λυσίδεμος   Λυσῖνος
Αἰσχίνες   Μαντειάδες   Θοινίλος
Ἀγασικλῆς   Χαιρεφάνες   Ἐρεσίας
Δαμασίας   Ἐπιτιμίδες   Ἀρμονίδες
Θεόμνεστος   15 Σοφρόνιος   45 Διοκλῆς
15   Εὐάγες   Ἀνδρον   Φανίας
Λεοχάρης   Λεόστρατος   Ἀντιστάτες
Νικόμαχος   Κλέοκριτος   Βλέπυρος
Νίκον   Πολυκράτες   Ναυσίστρατος
Θόδορος   20 Χσενοκράτες   50 Χαιρέδεμος
20   Λυσίμαχος   Σόσιππος   Τεισίας
Αἰσχυλίων   Θέορος   Εὐκράτες
Δεμοφάνες   Χαριάδες   Εὐτιμίδες
Πολυεύχες   Ἰμεραῖος   Αἰσχύλος
Πολίτες   25 Καλλίας   55 Ἀνθεμίον
25   Χαριγεῖτον   Μνεσίβιος   Ἀγνόδεμος
Μνεσίβολος   Καλλικλῆς   Σόστρατος
Οἰνόφιλος   Πυελίων   Ἐργότιμος
Λυσονίδες   Δεμέτριος
Ἀριστόφιλος   30 Δαΐσιας τριέραρχος
30   Σοκράτες   Δεμοτέλης
Μένιππος   vac.
Ἐρέμαχος
--τρι]έραρχος
--κυβερνέ]τες
35-περι]πόλαρχος

vacat

Α[άχες]   . . . . . μένες
Δ. μ--   . . . . . ρες
Φιλ--   . . . . .
Πασιτέλης   25 Σ[οκρ]άτες
5   Φιλόδεμος   . . . [λ]ο[χο]ς
Καλλίμαχος   . . . οδορος
Οἰνοπίον   Δεμάγετος
Ποσειδίππος   Σοφοκλῆς
Εὐλαμπίδες   30 Φιλόμελος
10 Ἀθενάδες   Μ . . . . .
Νικόμαχος   Πολυμέδες
Εὐφίλετος   Νεοκλῆς
Ἀπολλόδορος   Δεμοσθένες
Λυσίδε[μ]ος   35 Δεμόδοκος
15 Ἀριστοφάνες   Ἐπιχάρης
Ἀγνόστρατος   Ἀριστείδες
Ἀγασικλῆς   Ἐργότιμος
Ἐπικράτες   Νικασίον
Προτέας   40 Φιλοκέδες
20 Φρῦνος   Φορύσκος
Ἐπικλῆς   Εὐθύφρον

vac.

σχετικά διαστήματα μεταξύ τῶν στηλῶν. Τὰς ἀμφιβόλους ἀναγνώσεις παραλείπω.

Ἀναμφισβητήτως εἶναι κατάλογος πεσόντων.

Στ. 34 [κυβερνέ]τες· ὁ ἀμέσως μετὰ τὸν τριήραρχον ἀξιωματικός· τριήραρχος καὶ κυβερνήτης εἶναι ἀχώριστοι (ΑΡΙΣΤΟΦ. Θεσμ. 837· ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,28· 30· ΠΛΟΥΤ. Λύσ. 11 κ. ἄ.).

Στ. 35 [περι]πόλαρχος, ἢ περιπολάρχης (ΗΣΥΧ. ἐν λ. κωδωνοφορῶν)· διοικητὴς τῶν στρατιωτικῶν περιπόλων ἐξ ὀπλιτῶν. Ὡς περίπολοι¹ ἐν Ἀθήναις πολῖται (πρβ. ΘΟΥΚ. II 13,6), οἱ ἔφηβοι ὡς καὶ στρατιῶται μὴ Ἀθηναῖοι (ΘΟΥΚ. VIII 92,2· 5 καὶ ΛΥΣΙΑΣ XIII 71 πρβ. IG I² 110· II² 1193· 2968· 2973) ὑπηρετοῦν (ΑΡΙΣΤΟΦ. Ὀρν. 1177· ΘΟΥΚ. IV 67,2· ΑΙΣΧΙΝ. II 167) περιπολοῦντες, περιερχόμενοι τὴν χώραν καὶ διαμένοντες εἰς τὰ φρούρια (ΕΥΗΟΛΙΣ ἀπ. 126 EDMONDS FAC I = ἀπ. 341 КОСК, САФ, I 348· ΣΧΟΛ. ΔΗΜ. III 4· ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167) ἢ τὰ φυλακτήρια (ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. Πολ. 42,4: περιπολοῦσι τὴν χώραν καὶ διατρέβουσιν ἐν τοῖς φυλακτηρίοις (οἱ ἔφηβοι)· ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167) ἢ καὶ τὴν πόλιν περιερχόμενοι καὶ φυλάττοντες (ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167 πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 92,2· 5 καὶ ΛΥΣ. XIII 71). Περίπολοι ἀναφέρονται ἐπίσης ἐν Σικυῶνι (P. Oxy XI 1365) καὶ περιπόλια (φυλακτήρια) ἐν Τέφῳ (Syll.³ 38 17 τοῦ 5^{ου} αἰ.), ἐν Κῷ (Syll.³ 568, 569 τοῦ 204 – 1 π. Χ.), ἐν Λοκροῖς (ΘΟΥΚ. III 99, ἄλλως φρούριον ΘΟΥΚ. III 115,6) καὶ ἐν Συρακούσαις κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν (ΘΟΥΚ. VI 45· VII 48,5). Οἱ περίπολοι φρουροῦν τὰ σύνορα ἀσχοῦντες καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα, μάχονται ὅμως καὶ ἐκτὸς τῶν συνόρων ὡς εἰς Μέγαρα (ΘΟΥΚ. IV 67,2· 5). Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ περιπολάρχου ὡς διοικητοῦ ἀστυνομίας τῶν συνόρων (police inspector T. LESLIE SHEAR, Hesperia VIII, 1939, 216 πρβ. SEG XV 177· the leader of a squad of border police J. KENT, Hesperia X, 1941, 348) εἶναι περιορισμένος. Οἱ ἐκλεγόμενοι περιπόλαρχοι τάσσονται προφανῶς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τὸν ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας (IG II² 1260, 204 20 τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} αἰ., 2968 τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰ. ὑπὸ τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τῇ ἀκτῇ (:), 2973) καὶ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ τὸν πολέμαρχον (P. Oxy XI 1365).

Τὰ ὀνόματα τοῦ τριηράρχου τοῦ κυβερνήτου καὶ τοῦ περιπολάρχου τῆς Ἴπποθωντίδος ἦσαν ἐπιγεγραμμένα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης ἀριστερᾶ πλακός.

Αἰαντίδος στ. 1 ταξίαρχος· ἐν Ἀθήναις ὁ διοικητὴς τάξεως, στρατιωτικῆς φάλαγγος πεζικοῦ, ἣν παρῆχεν ἐκάστη φυλὴ, ὅθεν καὶ ἦσαν οὗτοι 10 κατ' ἀριθμὸν· ὀρίζει τοὺς λοχαγούς². Ὡς διακριτικὸν ἔφερε, φαίνεται, τρεῖς λόφους ἐπὶ τῆς περικεφαλαιᾶς (ΑΡΙΣΤΟΦ. Εἰρ. 1172 – 3 πρβ. Ἀχ. 575, 965· ΑΙΣΧΥΛ. Θήβ. 384) ὡς καὶ ὁ Αἰτωλὸς ἐπιλεκτάρχης τριλοφίαν (ΠΛΟΥΤ. Ἀρατ. 32,1).

Στ. 2 τόξαρχος· διοικητὴς τῶν τοξοτῶν, ἐπίσης τοξάρχης καὶ ἀρχων τῶν τοξοτῶν³.

Κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος καὶ τόξαρχος ἀναγράφονται τὸ πρῶτον

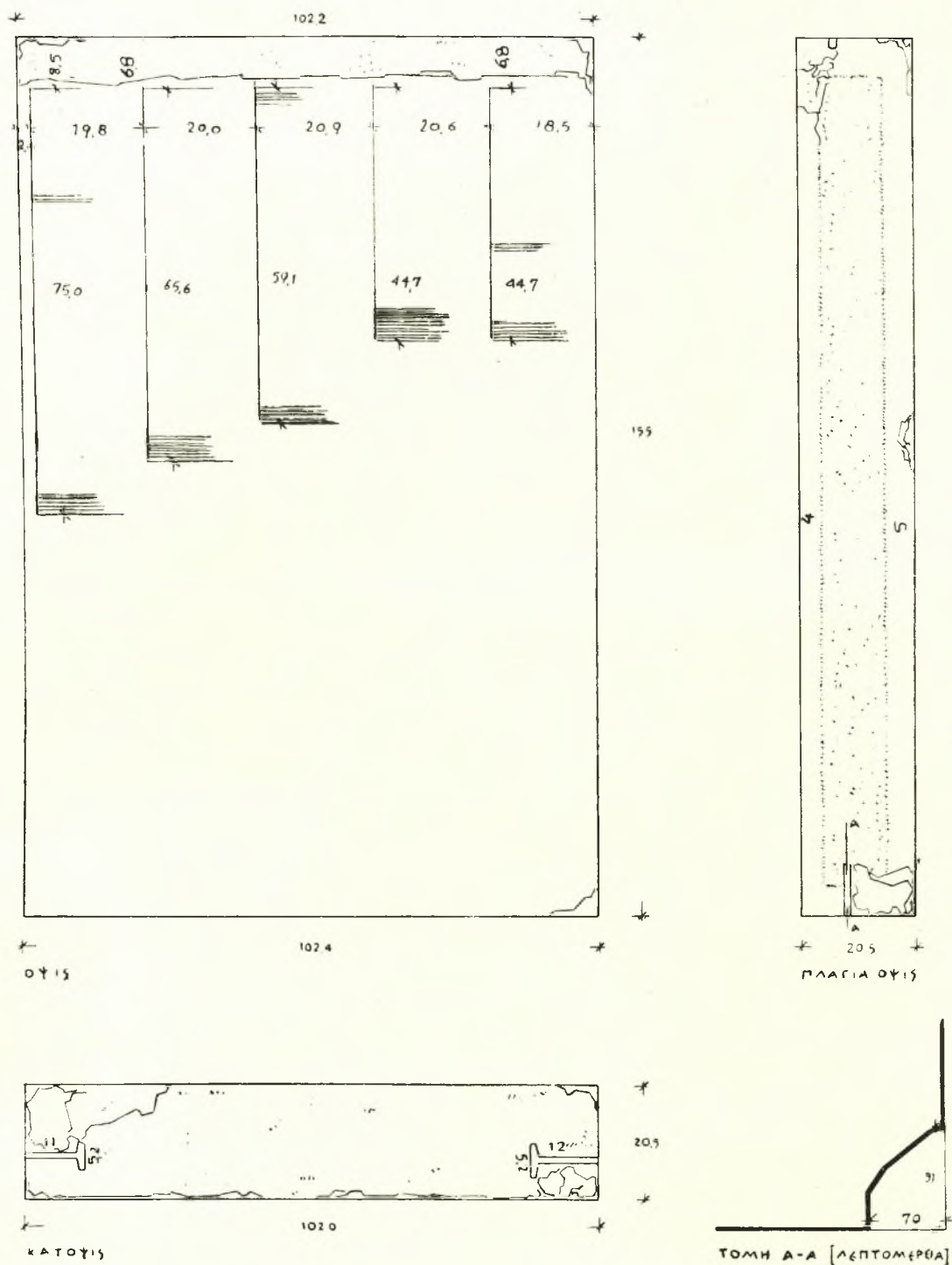
1 Περὶ τῶν περιπόλων HOMMEL, RE XIX 852 κέ. C. T. GRIFFITH, Mercenaries of the Hellenistic World, 86 κέ. J. O. LOFBERG, Class. Phil. XX, 1925, 330 κέ. Περὶ τῶν περιπολάρχων ROBERT, Hellenica X 1955, 283 κέ. ἰδίως 284, 2. Περιπόλια ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς Κάμιρον καὶ Κάρπαθον ΜΑΙΕΡ, Griech. Mauer-

bauinschriften ἀρ. 49, 50.

2 ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. πολ. 61,3: ἡγεῖται τῶν φυλιτῶν καὶ λοχαγούς καθίστησι πρβ. ΔΗΜ. IV 26· ΠΟΛΥΔ. VIII 87. 94. ΦΩΤ. ἐν λ. ἑπαρχοί.

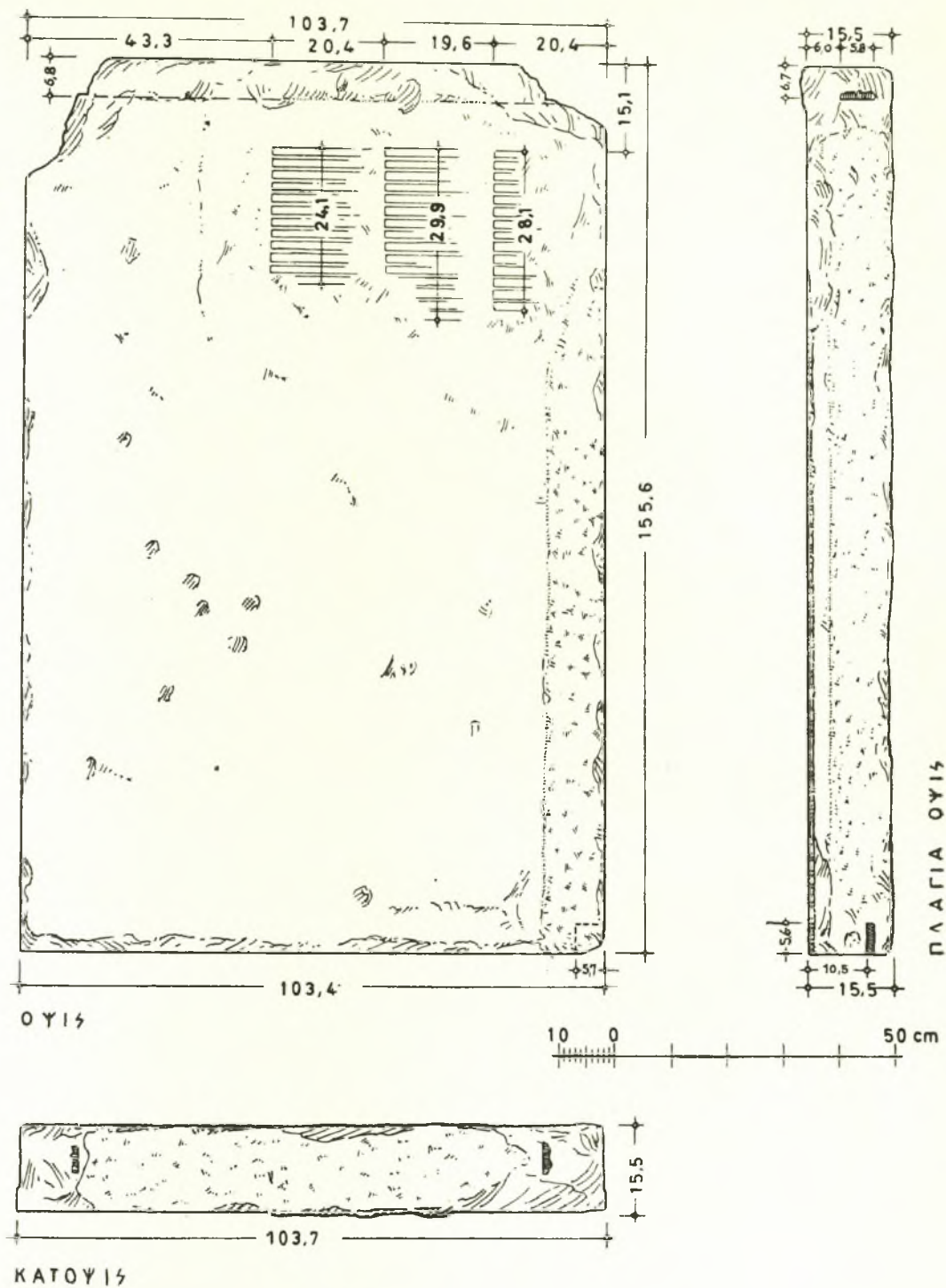
3 Τοξάρχης APP. Ἀν. I 8,4· 22,7· V 14,1· ὁ ἀρχων τῶν τοξοτῶν APP. Ἀν. III 5,6· 12,2.

Εἰκ. 1. Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.

(Σχέδιον Μιχ. Δωρεῆ)

Εἰκ. 2. Ἡ δευτέρα πλάξ καταλόγου πεσόντων IG I² 955.

(Σχέδιον Θεοφίλου Gottfried Gruben)

ένταυθα εἰς ἐπιτυμβίους καταλόγους¹· ὁ ταξίαρχος καὶ ὁ τόξαρχος ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ καταλόγου τῶν φυλετῶν.

Στ. 20 *Ξενοκράτης*· οὗτος δύναται ἴσως νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Ξενοκράτη Ραμνούσιον πεσόντα πιθανῶς ἐν πολέμῳ, ἀφοῦ ὁ υἱὸς Ξενοκράτης Ξενοκράτους Ραμνούσιος PA 11250 ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πατρός. Ἡ ταύτισις ἄνευ τοῦ πατρωνύμου καὶ τοῦ δημοτικοῦ εἶναι παρακεκινδυνευμένη, διότι εἰς ἐκάστην φυλὴν ὑπῆρχον πολλοὶ ὁμώνυμοι τῆς Αἰαντίδος φέρονται ἐγγεγραμμένοι δις δύο ὁμώνυμοι *Διοκλῆς* στ. 9 καὶ 45 καὶ *Φανίας* στ. 34 καὶ 46.

Ἀντιοχίδος στ. 27 [Δι]όδορος ἢ [Λε]όδορος, ἴσως καὶ [Θε]όδορος, 31 νομίζω, ὅτι διακρίνω ἀμυδρότατα τὸ ὄνομα *M*[άστακος].

Πολλὰ ὀνόματα εἶναι ἀμάρτυρα ὡς ἄττικα:

Ἴπποθωντίδος στ. 3 *Φιλειταιρίδης*, 4 *Ἀληθός*, 25 *Χαριγείτων*, 28 *Λυσωνίδης* (Λύσων γνωστὸν ἐξ Ἀττικῆς *Hesperia Index* ἐν λ. καὶ Βοιωτίας IG VII 2803· 4167).

Αἰαντίδος στ. 2 *Ἰσόδικος* (*Ἰσοδίκη* IG II² 11746), 12 *Μαντειάδης*, 14 *Ἐπιμίδης*, 15 *Σωφρόνιος*, 26 *Μνησίβιος*, 28 *Πυελίων*, 39 *Καρπίδης* (Κάρπος γνωστὸν ὡς Ἀττικὸν PA 9641 - 8, *Hesperia Index* ἐν λ. καὶ Βοιωτικὸν IG VII 2444), 40 *Δημότης*, 44 *Ἀρμονίδης*, 53 *Εὐτιμίδης*.

Ἀντιοχίδος στ. 7 *Οἰνοπίων*, 9 *Εὐλαμπίδης*.

Ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ καταλόγου δὲν δηλοῦται τὸ δασὺ πνεῦμα H:

Ἴπποθωντίδος στ. 32 *Ἐγέμαχος*· Αἰαντίδος στ. 24 *Ἰμεραῖος*, 43 *Ἐγείας*, 44 *Ἀρμονίδης*, 56 *Ἀγνόδεμος*· Ἀντιοχίδος 16 *Ἀγνόστρατος*. Ἡ χρῆσις δὲ τοῦ δασέος παύει μεταξὺ 412/1 καὶ 408/7· ἄλλωστε ὁ χρόνος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι πολὺ πλησίον, ὡς δεικνύει τὸ ὀρθογώνιον γάμμα τοῦ ὀνόματος *Ἐργότιμος*, τελευταίου τῆς Αἰαντίδος².

Ὁ *Ἐργότιμος* ὅμως προσετέθη ἀργότερον ἄλλῃ χειρὶ, ἐπειδὴ ἀρχικῶς ἐφέρετο ὡς ἀγνοούμενος — τὸ ὅ μικρὸν εἶναι χαρακτηριστικῶς ἰσοῦψές (0.011 μ.) πρὸς τὰ λοιπὰ γράμματα (0.011 - 0.012 μ.), ἐνῶ εἰς τὰ ἄλλα ἐξ ἀρχῆς χαραχθέντα ὀνόματα εἶναι πολὺ μικρότερον (0.008 μ.)· ἀντιθέτως πάλιν ὁ *Φρῆνος* τῆς Ἀντιοχίδος στ. 20 ἔχει γραφῇ δι' ἀρχαϊκωτέρων γραμμάτων (Φ, ν) καὶ πολὺ μεγαλυτέρων (0.015 - 0.018 μ.), διὰ μεγαλυτέρων (0.016 μ.) ἐπίσης ἔχει γραφῇ καὶ ὁ *Εὐκλείδης* τῆς Αἰαντίδος στ. 1.

Ἐπειδὴ ἐξισοῦνται περ. καθ' ὕψος ἀμφοτέραι αἱ στήλαι ὀνομάτων ἐκάστης φυλῆς, γνωρίζομεν οὕτω τὸν ἀριθμὸν ὀνομάτων καὶ τῆς πρώτης στήλης τῆς Ἴπποθωντίδος ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης τρίτης πλακός, ἥτις θὰ ἔφθανε μέχρι τοῦ *περιπολάρχου*.

¹ Εἰς τοὺς καταλόγους πεσόντων διὰ τοῦ βαθμοῦ των διακρίνονται τῶν λοιπῶν ὀπλιτῶν: *στρατηγός* IG I² 929⁶² 943⁴ II² 5221· *στρατηγὸν* IG I² 929⁵· *φύλαρχος* IG I² 950¹⁸⁰ II² 5222· *τριήραρχος* IG I² 950³ 42· 951⁸ 34· 953³· *μάντις* IG I² 929¹²⁹. Οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ κατώτατοι ἀξιωματικοὶ δὲν ἀναγράφονται μετὰ τοῦ βαθμοῦ των.

² Εἰς τὸ Ἀττικὸν ἀλφάβητον ἡ χρῆσις τοῦ δασέος H εἶναι τετραγαμμένη ἀπὸ τοῦ 412/1 π.Χ. IG I² 101: *ἔμερῶν, ὁπόσοι* IG I² 116 (409/8): *ὅ τι, διερόν, οἱ στρα-*

τηγοί, οἱ ἠοπλῖται IG I² 304 (410/9), παύει δὲ ἡ χρῆσις ἀπὸ τοῦ 408/7 IG I² 117 καὶ 118. Ἀπὸ τοῦ 412/1 εἰσάγεται τὸ Ἰωνικὸν ἀλφάβητον καὶ ἀπὸ 407/6 χρησιμοποιεῖται συχνότατα εἰς τὰ Ἀττικά ψηφίσματα DOHRN, Att. Plastik, 34· FERGUSON, Treasurers of Athena, 175 κέ. Append. I (Ionic script)· ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΑΛΑΙΟΣ, Πολέμων Α', 1929, 174· LARFELD, Handbuch griech. Epigraphik, 445. Πρβλ. A. SCHMITT, Der Buchstabe H im Griechischen, 42 κέ.

II

III

IV

V

A

1		<i>E</i> ὕμνος	Θεόμπος	
	Σ	<i>X</i> αριάδες	Λεύκιππος	
	L . . . E Σ	ἡιερόκλειδες	Ποσειδίππος	
		Γλαύκιππος	Φιλέας	
5	Ο Σ	ἡερακλέοργες	Τελεσίτας	
		<i>X</i> αρικλῆς	Ἀλεχσίμαχος	Λέανδ[ρ]ος
		Φιλοχάρες	Ἀισχίνες	Φρύγιχος
		Γι . . . E Σ	Ἀλκαῖος	Ο Σ
	Ο	ΧΑΡΙ -	Ἀνσικλῆς	Ε Ν
10		Ο Γ	Ἐπιχαρίωνος	Ο
		Φιλοκλείδες	Νικοτέλλες	
		Δ	Ἐκφαντος	
		Ε	Ἐράτορ	L Λ . . Ο Σ
			Ἰερόκλῆς	
15			[K]εφισόδορος	
			Σ	
			A	Ο
20				
			Ε Γ Χ Σ	

Εἶχε λοιπὸν ἡ στήλη αὕτη 36 ὀνόματα μέχρι τοῦ περιπολάρχου. Εἰς αὐτὰ προστιθέμενα τὰ 33 ὀνόματα τῆς δευτέρας στήλης δίδουν ἄθροισμα 69. Ἡ Αἰαντις ἔχει ὀλιγώτερα ὀνόματα (58) καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερα ἡ Ἀντιοχίς (42). Καὶ εἰς ἄλλους ἐπιτυμβίους καταλόγους ἡ Ἀντιοχίς ἔχει ὀλιγώτερα ὀνόματα¹. Πιθανὸν μερικαὶ φυλαὶ θὰ ἦσαν πολυαριθμότεραι, ἀλλὰ ἐδέχοντο βεβαίως μεγαλυτέραν πίεσιν κατὰ τὴν μάχην καὶ θὰ ὑφίσταντο μεγαλυτέρας ἀπωλείας².

Ἡ στήλη τῶν ὀνομάτων τῆς Ἰποθωντίδος καταλαμβάνει εἰς ὕψος 0.69 μ. (κενὸν κάτω 0.72 μ.), μικρότερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὕψους τῆς πλακός. Ἀσφαλῶς ὅμως εἰς πολλὰς περιπτώσεις αἱ στήλαι τῶν ὀνομάτων θὰ ἐπλησίαζον τὴν βάσιν τῆς στήλης, ἥτοι περὶ τὰ 75 ὀνόματα ἐκάστη στήλη καὶ περὶ τὰ 150 ἐκάστη φυλή. Τὸ σύνολον τῶν κατὰ προσέγγισιν νεκρῶν θὰ ἐκυμαίνετο μεταξὺ 700 τὸ ἐλάχιστον καὶ 1200 τὸ μέγιστον.

Εἰς τὴν αὐτὴν στήλην τῶν πεσόντων ἀνήκει καὶ ἡ ἀκραία ἐπίσης πλὰξ IG I² 955 (EM 10617 εἰκ. 2) τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς διαστάσεων πρὸς τὴν δημοσιευομένην πλάκα EM 13190 (ὕψ. 1.556, πλάτ. 1.037 ἄνω, 1.034 κάτω καὶ πλάχ. 0.155 μ.) καὶ φέρουσα ἐπὶ τῆς προσόψεως πέντε ἐπίσης στήλας κυρίων ὀνομάτων τοῦ αὐτοῦ ὕψους γραμμάτων ἀπεχούσας ἀκριβῶς ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν πρὸς τὰς τῆς νέας πλακός EM 13190. Τῆς τρίτης καὶ τετάρτης στήλης ὀνομάτων δέκα στίχοι καταλαμβάνουν κατακόρυφον χώρον 0.187 – 0.188 μ. καὶ δέκα γράμματα μετρούμενα ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον καταλαμβάνουν ὀριζόντιον διάστημα 0.132 – 0.133 μ. Τὰ γράμματα τῶν δύο πρώτων στηλῶν ὀνομάτων εἶναι ἐντελῶς ἀποτετριμμένα, ἐν μέρει δὲ τῶν τριῶν τελευταίων καὶ δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν, οὔτε τὰ ὀνόματα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐκάστης στήλης. Ἐπὶ τῆς ἑδρας κατὰ τὴν κάτω ἀριστερὰ γωνίαν φέρει ἐπίσης τόρμον γόμφου καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὁπὰς συνδέσμων διπλοῦ Τ ἴσου μεγέθους πρὸς τοὺς τῆς τετάρτης πλακός, οἵτινες ὅμως δὲν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς τῆς τετάρτης πλακός. Δὲν συνέχεται λοιπὸν ἡ IG I² 955 μετὰ τῆς τετάρτης πλακός καὶ δὲν εἶναι ἡ ἐνδιάμεσος τρίτη, οὔτε ἀκραία πρώτη ἢ πέμπτη. Εἶναι ἡ δευτέρα, ἐφ' ἧς εἶναι ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα πεσόντων τῶν φυλῶν

[Πανδι][ονίδος Λεοντίδος] Ἀ[καμαντίδος].

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν τετάρτην πλάκα τῆς στήλης EM 13190 εἰς τὰ ὀνόματα τῆς δευτέρας πλακός IG I² 955 γίνεται χρῆσις τεταραγμένη τοῦ δασέος Η : στήλη III στ. 3 *ἡεροκλείδες*, 5 *ἡερακλεογένης*, στήλη IV στ. 14 *Ἱεροκλῆς* (παρένθετος πίναξ 2).

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν πεσόντων καταλέγονται καὶ ἀξιωματικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (τριήραρχος, κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος, τόξαρχος) εἶναι προφανές, ὅτι διεξήχθησαν μάχαι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἡ χρονολογία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν φέρουν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὰς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις³.

¹ IG I² 950· 954 (Hesperia XII, 1943, 47 κέ. Ἀπ. Η).

² Ἐν Μαραθῶνι τὸ μέσον τῶν Ἀθηναίων (ΠΑΟΥΤ. Ἀριστ. 5,4), ἐν Πλαταιαῖς πάντες οἱ πεσόντες 52 Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς (ΚΛΕΙΔΗΜΟΣ, FGrHist 323 F 22), ἐν Σικελίᾳ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν

Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VI 101,5), ἐν Κορίνθῳ (394 B) ἐξ ὁμοῦ φυλαὶ τῶν Ἀθηναίων (ΞΕΝ. Ἑλλ. V 2,21).

³ ΘΟΥΚ. VI 31,3 : *οὗτος δὲ ὁ στόλος ὡς χρόνιός τε ἐσόμενος καὶ κατ' ἀμφοτέρω, οὗ ἂν δέη, καὶ γυναι καὶ πεζῶ ἅμα ἐξαργυθεῖς*.

καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, πρὸς ἣν συνδέεται κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ κατάλογος οὗτος τῶν πεσόντων.

Τὸ μνημεῖον τῶν πεσόντων Ἀθηναίων κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν περιγράφει ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ I 29,11–12 ὡς ἑξῆς: *μετὰ δὲ τοὺς ἀποθανόντας ἐν Κορίνθῳ στήλην ἐπὶ τοῖσδε ἐστάναι τὴν αὐτὴν σημαίνει τὰ ἐλεγεία, τοῖς μὲν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ τελευτήσασιν, τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου διαφθαρῆναι δηλοῖ, τοὺς δὲ ἐν Σικελίᾳ. Γεγραμμένοι δὲ εἰσιν οἳ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς. Κατὰ τὸν ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ ἐπὶ τῆς αὐτῆς στήλης, ὡς ἐδήλου τὸ ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα¹ (ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἐπιγραφή τοῦ τόπου ἔνθα ἔπεσον), ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ πεσόντες ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ, οἱ πεσόντες ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου καὶ οἱ πεσόντες ἐν Σικελίᾳ².*

Εἰς Σικελίαν τὰ μέσα τοῦ θέρους³ 415 ἀπέπλευσε στόλος ἀποτελούμενος ἐξ 134 τριήρων, ἥτοι 100 Ἀθηναϊκῶν, ἐξ ὧν 40 στρατιώτιδες ἢ ὀπλιταγωγοί, καὶ 34 Χίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, πρὸς τούτοις δὲ δύο Ροδίων πεντηκοντόρων (ΘΟΥΚ. VI 43), αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦσαν ἀρκεταὶ διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν Ροδίων σφενδονητῶν.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ 5100 ὀπλιτῶν, ἐξ ὧν 1500 Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου⁴, 700 ὀπλῖται θῆτες ἐπιβάται τῶν Ἀθηναϊκῶν τριήρων, 500 Ἀργεῖοι⁵, 250 Μαντινεῖς καὶ μισθοφόροι Ἀρκάδες (ΘΟΥΚ. VII 57,9) καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἦσαν κληροῦχοι καὶ ὑπήκοοι. Ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ἦσαν 1300, ἥτοι 700 Ρόδιοι σφενδονηταί, 120 Μεγαρεῖς φυγάδες ψιλοὶ καὶ 480 τοξόται, ἐξ ὧν 80 Κρητες⁶. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 400 τοῖς πᾶσι, ἐκ πάντων τῶν συμμάχων κυρίως διὰ τὴν ἐπ'ἀνδρῶσιν τῶν πολεμικῶν τριήρων (πρβ. ΘΟΥΚ. II 23,2· ΠΛΟΥΤ. Θερμ. 14,1) θὰ ἦσαν οἱ 150 Ἀθηναῖοι τοξόται ἐν ἀναλογίᾳ 10% πρὸς τοὺς ὀπλίτας ὡς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (ΘΟΥΚ. II 13,68 πρβ. ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. πολ. 24,3)· ἄλλωστε εἰς τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων περὶ τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας IG I² 99 6 τοῦ 416/5 ὁ ἀριθμὸς τῶν τοξοτῶν συμπληροῦται [τ]οχσόταις π[εντέκοντα καὶ ἑκατόν]. Τέλος 30 ἱππεῖς ἐπὶ μῖσς ἱππαγωγοῦ.

1 Ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ χρησιμοποιοῖ τὸν πληθ. ἐλεγεία πρὸς δῆλωσιν ἑνὸς μόνον ἐπιγράμματος ἐκ δύο ἢ περισσοτέρων ἐλεγειακῶν διστίχων (I 43,8· IV 15,2· V 20,7· 24,11· VIII 30,8· IX 15,6), ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπιγραμμάτων (I 9,7· IV 15,6· 16,6· V 21,4· VII 17,9), τὸν ἐνικὸν χρησιμοποιοῖ περὶ ἑνὸς μόνον ἐπιγράμματος ἐξ ἑνὸς συνηθῶς, ἀλλὰ καὶ δύο διστίχων (V 22,3· 23,7). Ἐπειδὴ ὅμως ἐνταῦθα ἀναφέρει τοὺς καταλόγους τῶν πεσόντων κατ' ἀντίστροφον χρονολογικὴν τάξιν, φαίνεται, ὅτι ἀντιγράφει ἐξ ἑνὸς ἐπιγράμματος.

2 A. von DOMASZEWSKI, SB Heidelberg VIII, 1917, Phil. - hist. Kl. Abh. 7, σ. 4 εἰκάζει, ὅτι ὁ Πανσανίας ἀναφέρει ἐνταῦθα μεταγενεστέραν ἀνακαίνισιν τοῦ ἀρχικοῦ μνημείου ἀντιθέτως HILLER von GAERTRINGEN, IG I² σ. 296 στ. 21-2 καὶ Hist. Griech. Epigramme, σ. 23 ἀρ. 35.

3 21 Ἰουνίου MERRITT, AJA XXXIV, 1930, 143.

Προπαρασκευαὶ καὶ ἀπόπλους ΘΟΥΚ. VI 24· 30-32, 2. ΔΙΟΔ. XIII 2,5–3,2 ΘΟΥΚ. VI 24,2: καὶ ἔρως ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκπλεῖσαι· 24,4: διὰ τὴν ἄγαν τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαν. Κατακτητικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλκιβιάδου ΘΟΥΚ. VI 90,2· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκ. 17 Νικ. 12.

4 ΘΟΥΚ. VI 31,3· ΞΑΙ. VII 5· DAREMBERG – SAGLIO II, 206 κέ· LAMMERT, RE X 2470 κέ.

5 Πολυάνδριον ἐν Ἀργεὶ τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ Ἀργείων ΠΑΥΣ. II 22,9.

6 Πιθανῶς εἰς τὴν στήλην τῶν Κρητῶν τοξοτῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ (ΠΑΥΣ. I 29,6) ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ πεσόντες ἐν Σικελίᾳ HITZIG – BLÜMNER I 320· FRAZER II 382. Οἱ Κρητες τοξόται ἦσαν περιφημοὶ (ΔΙΟΔ. V 74,5· XX 85,3· ΠΛΟΥΤ. Κλεομ. 21,5· Γ. Γράχκος 16,3· ΠΑΥΣ. IV 8,3· 19,4· VII 16,1)· ἐπίσης καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα Κρητικὰ Χρονικά Η', 1954, 287 κέ., 484.

Εἰς 400-500 περ. ὑπολογίζονται οἱ σιτοποιοί, λιθολόγοι καὶ τέκτονες οἱ ἐπιβιβασθέντες 30 ὀλκάδων σιταγωγῶν, αἵτινες μετέφερον τρόφιμα καὶ ἐργαλεῖα· τὰς ὀλκάδας συνώδευον κατ' ἀνάγκην 100 πλοῖα.

Οἱ περισσότεροι τῶν 4400 ὀπλιτῶν συνωδεύοντο παρὰ ὑπηρέτου ἢ ἀκολούθου (ΘΟΥΚ. VII 75,5 πρβ. ΘΟΥΚ. III 17,3), τοῦ δούλου, ὅστις μετέφερε τὴν ἀσπίδα κατὰ τὴν πορείαν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον παρεσκεύαζε τὸ φαγητόν.

Εἰς 2400 ἐν συνόλῳ ὑπολογίζονται οἱ ἐρέται τῶν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πεζῶν 50 ὀπλιταγωγῶν τριήρων, ἥτοι 60 δι' ἐκάστην ὀπλιταγωγόν, ἰσάριθμοι δηλ. πρὸς ἐκάστην ἱππαγωγόν. Ἐπειδὴ δὲ μία τριήρης ὑπὸ πλήρες πλήρωμα εἶχεν 170 ἐρέτας (Böckh, Seeurkunden, 117 κέ.) καὶ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐπιβατῶν ἐν συνόλῳ, ὥς εἰς στρογγύλον ἀριθμὸν ὑπολογίζεται, περιελάμβανε 200 ἄνδρας, ἐπὶ τῶν 40 στρατιωτῶν ὑπῆρχον ἀκόμη 5600 θέσεις διαθέσιμοι (Beloch, Gr.G.II 2², 293). Ἀρκεταὶ ὅμως θέσεις ὑπῆρχον ἐπίσης εἰς τὰ 100 πλοῖα· ὥς πληρώματα καὶ ἐπιβάται τῶν 100 πλοίων καὶ τῶν 30 ὀλκάδων θὰ ὑπολογίσωμεν 1000-1500 ἄνδρας. Αἱ 134 τριήρεις εἶχον θέσεις διὰ 27000 ἄνδρας.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως τὰ πληρώματα ἦσαν ἐλλιπῆ· ὅταν λοιπὸν ὁ στόλος ἐφθασεν εἰς τὸ Ρήγιον καὶ ἔμελλον νὰ ἀρχίσουν αἱ ἐπιχειρήσεις συνεπληρώθησαν τὰ πληρώματα τῶν πρὸς τοῦτο προοριζομένων τριήρων ἐκ τῶν λοιπῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VI 50,2: *ξυμπληρώσαντες ἐξήκοντα ναῦς ἐκ πασῶν οἱ στρατηγοί... παρέπλεον ἐς Νάξον*).

Ἐν γένει τὸ σύνολον τῆς δυνάμεως τῆς ἐκστρατείας θὰ ἀνῆρχετο εἰς 25000 - 27000 ἄνδρας.

Ἐν Σικελίᾳ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 414 ἔλαβον ἐνίσχυσιν 300 ἱππέων ἐξ Ἐγέστης καὶ 100 περ. Σικελῶν, Ναξίων καὶ ἄλλων τινῶν (ΘΟΥΚ. VI 98,1, ἐν οἷς Καταναίων ΘΟΥΚ. VII 57,11)· ἐξ Ἀθηνῶν δὲ ἦλθον 250 ἱππεῖς ἐκ καταλόγου ἀσφαλῶς προμηθευθέντες τοὺς ἵππους ἐν Σικελίᾳ καὶ 30 ἱπποτοξόται (ΘΟΥΚ. VI 94,4· 98,1· Διοδ. XIII 7,3).

Ἐκαστος ἱππεὺς πλὴν τῶν ἱπποτοξοτῶν, οἵτινες ἦσαν θῆτες ἢ τὸ πολὺ ζευγῖται, εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀκόλουθον (ΘΟΥΚ. VII 75,5)· διὰ τὴν μεταφορὰν θὰ ἦσαν ἀναγκαῖαι 4 στρατιώτιδες (Beloch, ἔ. ἀ. 294).

Ἀργότερον ἦλθον τῶν Σικελῶν πολλοὶ σύμμαχοι καὶ 3 πεντηκόντοροι ἐκ Τυρσηνίας (ΘΟΥΚ. VI 103,2 πρβ. VII 57,11) καὶ τὸν χειμῶνα 10 τριήρεις ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Εὐρυμέδοντα (ΘΟΥΚ. VII 16,2).

Μετὰ τὴν ἥτταν καὶ τὸν ὀλεθρον οἱ πεσόντες Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου¹ κατὰ τὴν περίοδον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημοσθένους ἀνεγράφησαν εἰς ἰδιαιτέραν στήλην· ἐπειδὴ προφανῶς τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἦσαν γνωστὰ ἐκ τῶν ἀναφορῶν, ὥς ὁ Νικίας ἀπέστειλε πρὸς τὸν δῆμον *πολλάκις*², ἀσφαλῶς δὲ θὰ εἶχον μετα-

1 Beloch, Klio V, 1905, 347· Gr. G. II 2² 290 κέ. (ὥς καὶ Raubitschek, Hesperia XII, 1943, 48), ὅστις ὅμως δὲν ὑπολογίζει τοὺς 250 ἱππεῖς ὡς ὀπλίτας ἐκ καταλόγου.

2 ΘΟΥΚ. VII 8,1· 11,1, ὥς: ΘΟΥΚ. VI 74,2 (Διοδ.

XIII 6,6) ΘΟΥΚ. VII 10 (Διοδ. XIII 8,6 Διον. Λαϊκ. περὶ Θουκ. 42)· τὴν κατάληψιν τοῦ ὄχρου Πλημύριον ἐπληροφορήθη ὁ Εὐρυμέδων κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ Σικελίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα (ΘΟΥΚ. VII 31,3).

φερθῇ καὶ τὰ (κεκαυμένα) ὁστὰ τῶν νεκρῶν εἰς Ἀθήνας¹. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν εἰς τὰς περισσοτέρας μάχας². Κατὰ τὸ ἐλεγείον τοῦ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ἐπὶ τῆς στήλης (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 17,4=ΡΕΕΚ, Gr. Vers-Inscr., I 21)

οἶδε Συρακοσίους ὁκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις³.

Ὅκτὼ νίκας (τρόπαια) μνημονεύει καὶ ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ:

1) Τὸν χειμῶνα τοῦ 415 ἐφονεύθησαν 260 (ἢ 400 ΔΙΟΔ. XIII 6,5) Συρακοῖοι κατὰ τὴν πρώτην μάχην καὶ 50 ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ συμμάχων (ΘΟΥΚ. VI 71,1). 2) ἀρχὰς τοῦ ἔαρος τοῦ 414 εἰς Μέγαρα τῆς Σικελίας ἐφόνευσαν μερικοὺς Συρακοσίους στήσαντες τροπαῖον (ΘΟΥΚ. VI 94,2-3)· τὸ θέρος τοῦ 414: 3) ἐνίκησαν τοὺς Συρακοσίους εἰς τὰς Ἐπιπολὰς φονεύσαντες 300 ἐξ αὐτῶν (τροπαῖον ΘΟΥΚ. VI 97,4· ΔΙΟΔ. XIII 7,3). 4) εἰς ἱππομαχίαν ἐφόνευσαν συχνούς (ΔΙΟΔ. XIII 7,5) ἢ μερικοὺς ἱππεῖς (τροπαῖον ΘΟΥΚ. VI 98,4). 5) νικοῦν περὶ τὸν Τεμενίτην (τροπαῖον)· μερικοὶ Ἀργεῖοι καὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων οὐ πολλοὶ ἐφονεύθησαν (ΘΟΥΚ. VI 100,3). 6) ἐνίκησαν παρὰ τὰς Ἐπιπολὰς (τροπαῖον), ἀλλ' ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων (ΔΙΟΔ.) καὶ ὁ στρατηγὸς Λάμαχος⁴ μετὰ 5 ἢ 6 ἄλλων (ΘΟΥΚ. VI 101,6· 103· ΔΙΟΔ. XIII 8,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18)· ἀντιθέτως ὁ νεοαφικθεὶς Γύλιππος ἐφόνευσεν ἀργότερον ὅλους τοὺς συλληφθέντας ἐν τῷ φρουρίῳ Λάβδαλον καὶ οἱ Συρακοῖοι συνέλαβον μίαν τριήρη τῶν Ἀθηναίων ἠγκυροβολημένην ἐν τῷ λιμένι (ΘΟΥΚ. VII 3,4-5), κενὴν φαίνεται. 7) ἐνίκησαν τὸν Γύλιππον μετὰ τῶν δύο τειχῶν (τροπαῖον ΘΟΥΚ. VII 5,3)· ἀντιθέτως ὁμοῦ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ὀλίγον ἀργότερον (ΘΟΥΚ. VII 6,3-4) ἐφονεύθησαν πολλοί (ΔΙΟΔ. XIII 8,2). 8) τὸ ἔαρ τοῦ 413 κατὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν πρὸ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου λιμένος οἱ Ἀθηναῖοι διὰ 60 τριήρων ἐβύθισαν 11 Συρακοσίας, ὧν τὰ ναύαγια περισυνέλεξαν (τροπαῖον)· ἐκ τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐβυθίσθησαν 3 καὶ συνελήφθησαν 3 κεναὶ τριήρεις. Συγχρόνως ὁμοῦ οἱ Συρακοῖοι κυριεύουν τὸ φρούριον Πλημμύριον τὸ προστατεύον τὴν εἴσοδον τοῦ μεγάλου λιμένος φονεύσαντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων, μερικοὶ τῶν ὁποίων διέφυγον διὰ τῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VII 23,2· 4· 24,2· ΔΙΟΔ. XIII 9,3-6).

Εἰς δευτέραν ναυμαχίαν, τὸ θέρος τοῦ 413, 75 Ἀθηναϊκῶν τριήρων πρὸς 80 Συρακοσίας ἐβυθίσθησαν 1-2 τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 38,1) καὶ τὴν μεθε-

1 ΘΟΥΚ. VI 71,1: *συγκομίσαντες δὲ τοὺς θαντῶν νεκροὺς καὶ ἐπὶ πυρὰν ἐπιθέντες...* τῶν δὲ σφετέρων τὰ ὁστὰ *ξυνέλεξαν* (οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Σικελίᾳ).

2 ΠΑΥΣ. I 29,13: *εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ...* καὶ οἱ πρὶν ἐς Σικελίαν ἀφικέσθαι *Δημοσθένην Συρακοναίων κρατήσαντες*· *ἐπιστολὴ τοῦ Νικίου πρὸς τὸν δῆμον* ΘΟΥΚ. VII 11,2· ΠΛΑΤ. Μενέξ. 242e: *πλείστα τρόπαια στήσαντες*· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 17,5: *οὐκ ὁκτὼ δὲ νίκας, ἀλλὰ πλείονας ἂν τις εἴροι Συρακοναίους νενικημένους ὑπ' αὐτῶν*.

Μεταξὺ τῶν ὁκτῶ νικῶν - τροπαίων δὲν περιλαμβάνεται ἡ κατάληψις τῶν Ὑκκάρων, Σκανικιοῦ πολίσμα-

τος (ΘΟΥΚ. VI 62,3· ΔΙΟΔ. XIII 6,1), οὔτε ὁ φόνος εἰς ἐνέδραν 800 (ΘΟΥΚ. VII 32,2) ἢ τῶν ἡμίσεων ἐκ τῶν 3000 (ΔΙΟΔ. XIII 8,4) Σικελιωτῶν συμμάχων τῶν Συρακοσίων παρὰ τῶν Σικελῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων· εἰς τὴν ἐνέδραν αὐτὴν σχεδιασθεῖσαν παρὰ τοῦ Νικίου δὲν μετεῖχον Ἀθηναῖοι.

3 Βλ. C. M. BOWRA, Problems in Greek Poetry, 103.

4 Λάμαχος Ξενοφάνους Ὁῆθεν IG I² 302 40· ἔλαβε μέρος ὡς στρατηγὸς μετὰ τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Πόντου ὀλίγον μετὰ τὸ 440 (ΠΛΟΥΤ. Περ. 20). KAHNSTEDT, RE XII 537 κέ.

πομένην 7 ἀκόμη Ἀθηναϊκαί· ἐφονεύθησαν μερικοὶ καὶ ἡχμαλωτίσθησαν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν πληρωμάτων (ΘΟΥΚ. VII 41,3-4· ΔΙΟΔ. XIII 10,5-6).

Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν ἐν συνόλῳ 12-13 τριήρεις, ἐξ ὧν ἐβυθίσθησαν 11 - 12, ἤτοι 3 (ΘΟΥΚ. VII 23,4), 1 - 2 (ΘΟΥΚ. VII 38,1) καὶ 7 (ΘΟΥΚ. VII 41,4) καὶ συνελήφθησαν 3 (ΘΟΥΚ. VII 24,2)· συνέλαβον ὁμῶς καὶ αὐτοὶ 2 (ἀνὰ μίαν ΘΟΥΚ. VII 25,4 καὶ 41,3) καὶ ἀσφαλῶς ἐπεσκέυασαν (πρβ. ΘΟΥΚ. VII 25,2· 38,2) τὰ ναυάγια τῶν 11 Συρακοσίων τριήρων, τὰ ὅποια ἀνείλκυσαν (ΘΟΥΚ. VII 23,4). Μεταξὺ τῶν πολλῶν πλοίων, τὰ ὅποια κατέστρεψαν οἱ Συρακόσιοι (ΘΟΥΚ. VII 25,2), τὰ περισσότερα θὰ ἦσαν φορηγὰ. Ἡ τριήρης ἡ πλεύσασα εἰς Ἀθήνας διὰ τὴν ζητήσιν ἱππικόν (ΘΟΥΚ. VII 74,2· 93,4) θὰ ἐπέστρεψε μετὰ τῶν ἱππέων. Ὡστε ἐκ τῶν 104 τριήρων μετὰ τῶν 10 τοῦ Εὐρυμέδοντος ὑπελείφθησαν 91 - 95.

Οἱ ναῦται, μέτοικοι καὶ ξένοι καὶ δοῦλοι, ἐδραπέτευον καὶ μικρὸν μέρος τῶν κενῶν συνεπληρώθη διὰ δούλων ἐξ Ὑκκάρων (ΘΟΥΚ. VII 13,2 πρβ. VI 62,3· VII 63,3). Οἱ νεκροὶ καὶ λιποτάκται ναῦται ὑπολογίζονται εἰς 4000 - 5000.

Οἱ νεκροὶ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου οἱ ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν μικροτέραν στήλην συμφώνως πρὸς τὰς ἀορίστους πληροφορίας τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ καὶ τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ δὲν θὰ ὑπερέβαινον τὰς 300 - 400 καὶ τοὺς 200 - 250 οἱ ἐκτὸς μάχης μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν 10 - 30 δραπετευσάντων μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου *ξυνδιαβεβλημένων* (ΘΟΥΚ. VI 61,6· 88,9· ΔΙΟΔ. XII 5).

Θὰ ὑπελείφθησαν ἐν ὅλῳ 22000 - 25000 ἄνδρες.

Οἱ θεοὶ ὁμῶς ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἄφξιν τῶν ἐνισχύσεων ὑπὸ τὸν Δημοσθένη τὸ θέρος τοῦ 413. Ἦσαν 60 Ἀττικά καὶ 5 Χῖαι τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 20,2), ἐξ αὐτῶν ὁμῶς 10 ἐστάλησαν εἰς Ναύπακτον (ΘΟΥΚ. VII 31,5)· εἰς ἀντικατάστασιν ἔδωσεν ἡ Κέρκυρα 15 τριήρεις (αὐτ.) καὶ τὸ Μεταπόντιον 2 (ΘΟΥΚ. VII 33,5), μία μετὰ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἦλθεν ἐκ Σικελίας (ΘΟΥΚ. VII 31,3) καὶ ἐπέστρεψε πάλιν μετ' αὐτοῦ ἐκεῖσε. Οὕτω ἡ δύναμις τοῦ στόλου ἀνήρχετο εἰς 73 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 42,1· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 21,1), ἐξ ὧν 51 Ἀθηναϊκαὶ καὶ 22 συμμαχικαί. Ἐξ αὐτῶν ἦσαν 30 - 35 πολεμικαὶ καὶ αἱ λοιπαὶ στρατιώτιδες. Διότι κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον, ἀφοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν παρέταξαν 110 (ΘΟΥΚ. VII 60,4· ΔΙΟΔ. XIII 14,4 115· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 24,4 110, ἀλλ' ὄχι ὅλον τὸν στόλον) καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνελήφθησαν 18 (ΘΟΥΚ. VII 53,3), ἡ δύναμις ἦτο 128 τοῦλάχιστον τριήρεις, ἐξ ὧν 91 - 95 ὑπελείφθησαν ἐκ τῆς πρώτης περιόδου.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ 5000 ὁπλιτῶν (ΘΟΥΚ. VII 42,1), ἐξ ὧν 1200 Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου (ΘΟΥΚ. VII 20,2), 700 ἐκ Θουρίων (ΘΟΥΚ. VII 35,1) καὶ οἱ ὑπόλοιποι νησιῶται ἐξ Αἰγαίου πελάγους (ΘΟΥΚ. VII 20,2), Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Ναυπάκτου (ΘΟΥΚ. VII 31,2) καὶ Κερκύρας (ΘΟΥΚ. VII 31,5)· πρὸς τούτοις δ' ἐξ ἀκοντιστῶν καὶ σφενδονητῶν Ἀχαρνάνων (αὐτ.) καὶ Αἰτωλῶν μισθοφόρων (ΘΟΥΚ. VII 57,9), ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν παραδίδεται. Ἦλθον προσέτι 150 ἀκοντισταὶ ἐξ Ἰαπυγίας, ἀνὰ 300 ἐκ Μεταποντίου (ΘΟΥΚ. VII 33,5) καὶ Θουρίων

(ΘΟΥΚ. VII 35,1). Ἐκ τῶν ἐλαφρῶς ὀπλισμένων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν ΠΛΟΥΤ. Νικ. 21,1 ἀνήρχοντο εἰς 3000, οἱ τοξόται καὶ ἀκοντισταί, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι μέγας, ἐπολέμησαν καὶ ὥς ἐπιβάται (ΘΟΥΚ. VII 42,1·60,4· 67,2). Ἡ συνολικὴ δύναμις τῆς ἐκστρατείας ἀνῆρχετο εἰς 14000 - 14500 ἄνδρας μετὰ τῶν ναυτῶν.

Ἡ νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν ἐστοίχισεν *οὐκ ὀλίγους* κατὰ τὸν ΘΟΥΚ. VII 45 καὶ κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 11,3-5 2500 νεκρούς (2000 ΠΛΟΥΤ. Νικ. 21,11) ἐκ τῶν 10000 ὀπλιτῶν καὶ 10000 ψιλῶν, οἵτινες ἔλαβον μέρος· ἀλλὰ οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐν συνόλῳ ὀπλῖται καὶ ψιλοὶ δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 13000 - 14000, οἱ ὑπόλοιποι μέχρι τῶν 20000 ἦσαν ὑπηρέται μεταφέροντες τροφίμα πέντε ἡμερῶν καὶ περὶ τοὺς 200 - 300 λιθολόγοι καὶ τέκτονες (ΘΟΥΚ. VII 43,2).

Ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον ἐφονεύθησαν *οὐ πολλοὶ* ὀπλῖται πρὸ τῶν τειχῶν καὶ συνελήφθησαν μερικοὶ ὥς καὶ 70 ἵπποι πιθανῶς ἄνευ τῶν ἱππέων (ΘΟΥΚ. VII 51,2· 54). Κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καθ' ἣν καὶ ὁ Εὐρυμέδων¹ ἔπεσεν, οἱ Συρακοῖσιοι ἐφόνευσαν ὄλους τοὺς ἐπιβαίνοντας (2000 ΔΙΟΔ. XIII 13,8) τῶν 18 Ἀθηναϊκῶν τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον (ΘΟΥΚ. VII 53,3). Ἀσφαλῶς δὲ ἦσαν τριήραρχοι καὶ κυβερνήται μετὰ αὐτῶν. Κατόπιν κατὰ τὴν ἀπόπειραν διασπάσεως τοῦ φράγματος *τοῦ ζεύγματος*² *τοῦ λιμένος* ἠδυνήθησαν νὰ συμπληρωθοῦν 110 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII, 60,4 ἢ 115 ἔναντι 74 τῶν Συρακοσίων ΔΙΟΔ. XIII 14,4), ἀφοῦ ὁμως εἰσεβίβασαν πολλοὺς ὀπλίτας *παρὰ τὸ καθεστηκός*, πολλοὺς τοξότας καὶ ἀκοντιστάς Ἀκαρνᾶνας καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ξένων διὰ νὰ πεζομαχήσουν ἀπὸ τῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VII 60,4· 62· 67,2), ἥτοι τὸ ἀνώτατον 25000 μετὰ τῶν ναυτῶν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 50 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 72,3 ἢ 55 ΔΙΟΔ. XIII 17,5). Ἐφονεύθησαν *πολλοὶ* (ΘΟΥΚ. VII 72,1) καὶ ἠχμαλωτίσθησαν (ΘΟΥΚ. VII 71,6)· πολλοὶ διεσώθησαν καταφεύγοντες εἰς τὸ τμήμα τοῦ αἰγιαλοῦ τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 71,6· ΔΙΟΔ. XIII 16,6· 17,4). Μετὰ τὰς Ἐπιπολὰς καὶ κυρίως μετὰ τὴν ἀτυχῆ ναυμαχίαν ἐπηκολούθησαν πολυάριθμοι λιποταξίαι δούλων (ΔΙΟΔ. XIII 13,1· ΘΟΥΚ. VII 75,5: *ἀπηντομολήκεσαν γὰρ πάσαι τε καὶ οἱ πλεῖστοι παραχρῆμα*) καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐγκατελείφθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον οἱ βαρέως ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι (ΘΟΥΚ. VII 75,3-4· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 26,3)· ἦσαν πολυάριθμοι ἐλονοσοῦντες ἐξ αἰτίας τῶν πλησίων τοῦ στρατοπέδου ἑλῶν (ΘΟΥΚ. VII 47,2· 50,3· 60,2· 63,4· ΔΙΟΔ. XIII 12,1· 18,6· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 22,2), πολλοὶ τῶν ὁποίων μάλιστα ἀπέθνησκον (ΔΙΟΔ. XIII 12,4· XIV 70,5). Ὡστε θὰ ὑπελείφθησαν ἐν συνόλῳ 30000³.

Συμφώνως πρὸς τὸν ΘΟΥΚ. VII 75,5 κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ὑποχωρήσεως τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ναυμαχίαν ὁ στρατὸς ἠρίθμει ἀκόμη 40000. Κατὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς ὑποχωρήσεως εἶχον ἀρκετοὺς τραυματίας βαλλόμενοι πανταχόθεν (ΘΟΥΚ. VII 79,5). Τὸ τμήμα τοῦ Δημοσθένους ἀπετέλει τὸ *ἥμισυ*

¹ Εὐρυμέδων Θουκλέους στρατηγὸς τὸ πρῶτον τὸ 427/6 (ΘΟΥΚ. III 80), θέρους τοῦ 413 ἐν Σικελίᾳ (ΘΟΥΚ. VII 16· 42,1). SWOBODA, RF VI 1335 κέ.

² Τὸ ζεύγμα *τοῦ λιμένος* (ΘΟΥΚ. VII 69,4), τὸ ζεύγμα

(ΘΟΥΚ. VII 70,2· ΔΙΟΔ. XIII 14,1· 15,3) ἢ τὰ *κλειῖθρα* (ΔΙΟΔ. XIII 15,4).

³ Πρβ. BUSOLT, Gr. G. III 1370,3.

μάλιστα καὶ πλέον τῆς ὅλης δυνάμεως (ΘΟΥΚ. VII 80,4)· μετὰ τὴν περικύκλωσιν παρέδωσαν τὰ ὅπλα ὑπὸ ὄρους 6000 (ΘΟΥΚ. VII 82,3), ἀφοῦ προηγουμένως (ΘΟΥΚ. VII 82,1) *τῶν νησιωτῶν... ἀπεχώρησάν τινες πόλεις οὐ πολλαί*. Ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ δὲν ἀναφέρει τὰς ἀπωλείας. Μεταξὺ ὁμως τῶν παραδοθέντων θὰ ἦσαν δοῦλοι καὶ ξένοι, πολλοὶ τῶν ὁποίων πιθανὸν διέρρευσαν καὶ κατὰ τὴν πορείαν. Ὁ BELOCH, ἔ. ἀ. 298, γράφει, ὅτι τὸ τμήμα τοῦ Δημοσθένους περιελάμβανε τοὺς ἀρχικῶς μετ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσαντας, ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν καὶ τὰς τελευταίας ναυμαχίας ὑπελείφθησαν 10000 καὶ ὅτι κατ' ἀναλογίαν τὴν ἰδίαν δύναμιν τὸ ἀνώτατον θὰ εἶχε τὸ τμήμα τοῦ Νικίου. Καὶ τὰ δύο ὁμως τμήματα ἀπετέλουν ὑπολογίσιμον δύναμιν· ἀπόδειξις, ὅτι οἱ Συρακόσιοι μολονότι ἐξώπλισαν καὶ τοὺς ναύτας διὰ τὴν καταδίωξιν (ΔΙΟΔ. XIII 19,1 πρβ. ΘΟΥΚ. VII 73,1) ἐπιτίθενται μεμονωμένως καθ' ἑκάτερον τμήματος καὶ μάλιστα οὐχὶ κατὰ μέτωπον—ἦτο βεβαίως καὶ ἐπίφοβον νὰ διακινδυνεύουν πρὸς ἀνθρώπους ἀπονεννημένους (ΘΟΥΚ. VII 81,5).

Ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ Νικίου εἰς τὸν Ἀσσινάρον ποταμὸν τὴν ἐπομένην (26 Μεταγεινιῶνος ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,1) *μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος* (ὁμοίως ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,4) καὶ οὐδενὸς ἐλάσσω τῶν ἐν τῷ Σικελικῷ πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο, λέγει μόνον ὁ ΘΟΥΚ. VII 85,4. Αἱ ἀπώλειαι λοιπὸν δὲν ἦσαν αἰσθητῶς μεγαλύτεραι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τελευταίας ναυμαχίας καὶ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν. «Und es ist ja an sich klar, dass am Assinaros nicht mehr als einige tausend Mann gefallen sein können», παρατηρεῖ ὁ BELOCH, ἔ. ἀ. 300. Κατὰ τὸν ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,7 *πολλῶ τῶν φονευθέντων ἐλάσσονες οἱ διασωθέντες ἐγένοντο*. Οἱ ἐπισήμως αἰχμαλωτισθέντες ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ Νικίου ἦσαν ὀλίγοι, οἱ περισσότεροι *διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν* (ΠΛΟΥΤ. αὐτ.), ὥστε διεπλήσθη ὅλη ἡ Σικελία ἐξ αὐτῶν (ΘΟΥΚ. VII 85,3). Κατὰ τὸν ΙΣΟΚΡ. VIII 86 ὥς καὶ τὸν ΑἰΑ. Ποικ. Ἰστ. V 10 (ἐπίσης ΛΙΒ. Μελ. XIX 6) αἱ ἀπώλειαι ἀνέρχονται εἰς 240 πλοῖα καὶ 40000 νεκρούς, κατεστράφη δηλ. τὸ σύνολον τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

Κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 19,2, ὅστις βεβαίως παραλαμβάνει τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τοῦ ΤΙΜΑΙΟΥ, ἐφονεύθησαν 18000 καὶ ἡχμαλωτίσθησαν 7000 (ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων καὶ παρὰ ΘΟΥΚ. VII 87,4), οἱ δὲ λοιποὶ *διηροπάσθησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν* (ΘΟΥΚ. VII 85,3: *τὸ διακλαπέν*). Τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς δίδει ὁ ΔΙΟΔΩΡΟΣ διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἀσσινάρου, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ τμήμα τοῦ Νικίου, τὸ ἡμῖς τὸ ἀνώτατον τῶν ἐκστρατευσάντων κατὰ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ XIII 21,3 40000. Τὸ ποσοστὸν 45-50% τῶν φονευθέντων κατὰ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ φαίνεται ὑπερβολικόν· καὶ ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ἄλλωστε κατηγορεῖται ὅτι παριστᾷ ἐξωγκωμένας τὰς συμφορὰς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ¹.

Εἰς τὴν στήλην τῶν πεσόντων ἦσαν ἐπίσης ἐγγεγραμμένοι μόνον οἱ Ἀθηναῖοι ὁπλῖται ἐκ καταλόγου. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν οὐκ ὀλίγοι ἐφονεύθησαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ διέφυγον ἀμέσως (ΘΟΥΚ. VII 85,4). Οἱ ἱππεῖς (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ υἱὸς

¹ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΒΙΟΣ 4: *τὰς δὲ συμφορὰς ἠΰξησε τὰς Ἀττικὰς, ἥπου καὶ τὰς ἐν Σικελίᾳ*. Πιθανὸν εἰς τοὺς καταλόγους πεσόντων δὲν ἀνεγράφοντο οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἢ ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ πολέμου ἀποθνήσκοντες.

Πολυστράτου τινὸς Λγς. XX 24) ὑπὸ τὸν ἵππαρχον Καλλίστρατον τὸν Ἐμπέδου διεσώθησαν εἰς Κατάνην. Ὁ Καλλίστρατος ἐπιστρέψας μόνος εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη (ΠΑΥΣ. VII 16,5-6) ¹ γνωστοὶ ἐπίσης νεκροὶ ὁ Στιλβίδης, μάντις τοῦ Νικίου (ΦΙΛΟΧΟΡΟΣ, FGrHist 328 F 135 a καὶ b) καὶ Ἀμυνθέων τις (ΔΗΜΟΣΘ. LVII 37). Ἐκ τῶν διαρπασθέντων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν πολλοὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι δραπετεύσαντες κατόπιν (ΘΟΥΚ. VII 85,4) ἢ ἀπελευθερωθέντες (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 29,2). Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι εἰς τὰς λατομίας τῶν Συρακουσῶν ἦσαν πολλοί (ΘΟΥΚ. VII 87,3· ΔΗΜΟΣΘ. XX 42· ΤΙΜΑΙΟΣ, FGrHist 566 F 102a· ΔΙΩΝ Χρ. XV 14 450 R) ². Οἱ νεκροὶ ἐκ καταλόγου τριήραρχοι καὶ κυβερνήται θὰ ἦσαν ὀλίγοι πολλοὶ θὰ διεσώθησαν κολυμβῶντες (πρβ. ΔΙΟΔ. XIII 16,3). Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου ἐξεστράτευσαν ἐν συνόλῳ 2950, ἥτοι 1500 κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, 250 ἱππεῖς κατόπιν καὶ 1200 κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν. Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἦσαν καὶ ἀπειροπόλεμοι νεοσύλλεκτοι τὸ πρῶτον νῦν ἐμφανιζόμενοι δημοσίᾳ (ΘΟΥΚ. VI 70,1). Ἐξ αὐτῶν ἐὰν ἀφαιρέσωμεν 650 τουλάχιστον νεκρούς, αἰχμαλώτους καὶ ἐκτὸς μάχης τῆς πρώτης περιόδου ὑπολείπονται 2300. Ὀλιγώτεροι τοῦ ἡμίσεος ἦσαν οἱ νεκροὶ τῆς δευτέρας περιόδου ³. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀνομάτων τῶν τεσσάρων πλακῶν τῆς στήλης δὲν διαφέρει.

Τοὺς στρατηγούς κατεδίκασαν εἰς θάνατον (ΔΙΟΔ. XIII 33,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,2). Τὸν Δημοσθένη ⁴ καὶ τὸν Νικίαν ⁵ ἀπέσφαξαν (ΘΟΥΚ. VII 86,2· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,4).

1 BUSOLT, ἔ. ἀ. 1397· B. W. HENDERSON, The Great War between Athens and Sparta, 396. Ὁ [ΠΛΟΥΤ.] Χ ρήτ. 844 b συγχέει τὸν Καλλίστρατον Ἐμπέδου πρὸς τὸν γνωστὸν ρήτορα τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰ.

2 ΘΟΥΚ. VII 87· ΔΙΟΔ. XIII 33,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 29. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἐκδίκησιν ἔρριψαν εἰς τὰς λατομίας τοῦ Πειραιῶς τὸ 410 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,14) τοὺς Συρακοσίους αἰχμαλώτους ἐπιβάτας καὶ ναύτας — ἦσαν ἐλεύθεροι ΘΟΥΚ. VIII 84,2 — τῶν τεσσάρων τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἐφέσου (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,12 πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 26,1· ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,8).

3 Ὁ RAUBITSCHKE, ἔ. ἀ. ἀναβιβάζει τοὺς πεσόντας Ἀθηναίους εἰς 2500. Ὁ J. MAELZER, Verluste und Verlustlisten im griech. Altertum, Diss., Jena 1912, 36 δὲν ἐξάγει ὁμοπεράσματα περὶ τοῦ συνόλου τῶν εἰς ἄνδρας ἀπωλειῶν.

4 Δημοσθένης Ἀλκισθένης Ἀφιδναῖος· IG I² 324 18· στρατηγὸς τὸ πρῶτον τὸ 427/6 (ΘΟΥΚ. III 91,1)· IV 10,1: ἀπερισκέπτως εἰέλπει ὁμοίως χωρῆσαι τοῖς ἐναντίοις· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 22,1: τοῦ Δημοσθένους τὴν προπέτειαν. SWOBODA, RE V 162 κέ.

5 Νικίας Νικηράτου Κυδαντίδης· IG I² 302 19.40· ἀρχηγὸς τῶν πλουσίων καὶ γνωρίμων (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 2,2). στρατηγὸς τὸ 428/7 (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 2· ΘΟΥΚ. III 51,1). Εἰρηνόφιλος (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 9,7 πρβ. ΘΟΥΚ. V 16,1· 43,2). Ἀντετάχθη διὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν (ΘΟΥΚ. VI 8,4-14· ΔΙΟΔ. XIII 32, 1-2) προτρέπων ΘΟΥΚ.: VI 9,3 τὰ ἱπάρχοντα σφάζειν. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Σικελίαν ἐπρότεινε τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀντιμαχομένων καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἀθηναίων ΘΟΥΚ. VI 47: τῇ

πόλει δαπανῶντας τὰ οἰκεία μὴ κινδυνεύειν. Ἀτολμος καὶ ἀναποφάσιτος, δεισιδαίμων ἔχων τὴν ὑπεροπλίαν δὲν ἐπετέθη κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀλλὰ διεχείμαζεν ἐν Κατάνῃ καὶ δὲν ἀπέκλεισε διὰ τείχους τὰς Συρακούσας πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Γυλίου (κρίσεις Δημοσθένους ΘΟΥΚ. VII 42,3) διαπραγματευόμενος τὴν παράδοσιν αὐτῶν (ΘΟΥΚ. VI 103,3· VII 2,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18,8). Τὴν ἀφίξιν τοῦ Γυλίου δὲν ἀντελήφθη διὰ περιπολιῶν (ΘΟΥΚ. VI 104,3· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18,9) καὶ οὐδὲν ἔπραξε διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ στρατολογίαν τῶν Σικελιωτῶν. Καὶ κατόπιν ΘΟΥΚ. VII 8,3: τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον διὰ φυλικῆς μᾶλλον ἢ δι' ἐκουσίαν κινδύνων ἐπεμέλετο (ὁμοίως ΘΟΥΚ. VII 3,3 καὶ 11,3). Φοβούμενος τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 48,3· 49 πρβ. ΠΛΟΥΤ. Νικ. 10) ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους περὶ ἀπόπλου καὶ σωτηρίας εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀνέβαλεν ἔπειτα τὴν ἀναχώρησιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (ΔΙΟΔ. XIII 12,6), διότι οἱ μάντιες ἔκριναν ἀρκετὰς τρεῖς ἐννέα ἡμέρας (ΘΟΥΚ. VII 50,4· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 23,9) διὰ τὸν καθαρισμόν τῆς σελήνης μετὰ τὴν ἔκλειψιν αὐτῆς (27 Αὐγ. 413). ΘΟΥΚ. VII 50,4: ἦν γὰρ τι καὶ ἄγαν θειασμῶ τε καὶ τῷ τοιοῦτῳ προσκείμενος· ΔΙΟΔ. XIII 12,6: φρίσει δεισιδαίμων· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 4,1: σφόδρα γὰρ ἦν τῶν ἐκπεπληγμένων τὰ δαιμόνια... καθ' ἡμέραν ἔθνε τοῖς θεοῖς (πρβ. ΘΟΥΚ. VII 77,3)· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 6,2 (ΘΟΥΚ. V 16,1 καὶ VI 23,3): εἰς οὐδεμίαν αὐτοῦ σοφίαν ἢ δύναμιν ἢ ἀρετὴν ἀνέφερε τὰς πράξεις, ἀλλὰ παρεχώρει τῇ τύχῃ καὶ κατέρρευεν εἰς τὸ θεῖον τῷ φθόνῳ τῆς δόξης ὑφείμενος. Ἀνέθεσε χαλκοῦν φοίνικα εἰς Δῆλον (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 3).

κατὰ τὸν ΤΙΜΑΙΟΝ, FGtHist 566 F 101 ἠὺτοκτόνησαν—ὁ Δημοσθένης ἀπειραράθη ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ κατὰ τὴν σύλληψίν του (ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 27,2· ΠΑΥΣ. Ι 29,12). Τοῦ Εὐθυδήμου¹ δὲν ἔχει σημειωθῇ μετέπειτα δημοσία ἐμφάνισις καὶ πιθανῶς εἶχε τὴν τύχην τῶν ἄλλων. Ὁ Μένανδρος ἐπέζησε. Τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν ἐξαιρέσει τοῦ Νικίου ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ καταλόγου², μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διότι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀφιδναίου Δημοσθένους δὲν φέρεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυλετῶν τῆς Αἰαντίδος.

Ἀθηναίων οἷδε ἀπέθανον

Ἐν Σικελίᾳ

Στρατηγοὶ

Εὐθυμέδων

Δεμοσθένης

Εὐθύδεμος (;)

Τὸ ὄνομα τοῦ Νικίου εἶχε παραλειφθῇ³ κατὰ τὸν ΦΙΛΙΣΤΟΝ, FGtHist 556 F 53 ἐπειδὴ ἐθελοντικῶς παρεδόθη συνθηκολογήσας, κατεδικάσθη ὡς αἰχμάλωτος ἐθελοντής. Παρεδόθη προσωπικῶς εἰς τὸν Γύλιππον ἐμπιστευθεὶς τὴν προσωπικὴν διάσωσίν του εἰς αὐτόν (ΘΟΥΚ. VII 85,1· 86,4· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 27,5-7).

Εἰς τὴν στήλην μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ ΠΑΥΣ. Ι 29,12, ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς, οἵτινες ἐξεστράτευσαν εἰς Σικελίαν (ΘΟΥΚ. VII 57,6) ὡς ὀπλίται ἐκ καταλόγου. Εἰς τοὺς καταφυγόντας ἐν Ἀθῆναις Πλαταιεῖς (ΘΟΥΚ. II 78,3) οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν πολιτείαν καὶ κατένειμον αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἀττικοὺς δήμους καὶ φυλάς⁴. Ἴσως ἀνήκουν εἰς Πλαταιεῖς τὰ ἀμάρτυρα ὡς ὀνόματα Ἀθηναίων⁵· καθαρῶς Βοιωτικὰ ὀνόματα εἶναι ὁ Ἐπιτιμίδης (Αἰαντίδος στ. 14)⁶ καὶ ὁ Ἀρμονίδης (αὐτ. 44)⁷.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς στήλης εἰς τὸν πρῶτον κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ Ι 29,11-12 κατάλογον ἦσαν ἀναγεγραμμένοι, ὡς ἐδήλου τὸ ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα, οἱ τελευτήσαντες ἐν Εὐβοίᾳ, κατὰ τὴν ναυμαχίαν δηλ. μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν τὸ θέ-

προτιμήσας τὴν ταχεῖαν φυγὴν κατὰ τὴν νύκτα, παρὰ τοὺς στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς (ΞΕΝ. Ἀνάβ. VII 3,37), ἐγκατέλειπε τὸν Δημοσθένη κυκλωθέντα καὶ διέσπασε τὰς δυνάμεις τῶν ΘΟΥΚ. VII 81,3: *θᾶσσόν τε γὰρ ὁ Νικίας ἦγε, νομίζων οὐ τὸ ὑπομένειν ἐν τῇ τοιοῦτῳ ἐκόντας εἶναι καὶ μάχεσθαι σωτηρίαν, ἀλλὰ τὸ ὡς τάχιστα ὑποχωρεῖν, τοσαῦτα μαχομένους ὅσα ἀναγκάζονται*. Ἡ σειρὰ αὐτὴ τῶν σφαλμάτων ἐστοίχισε τὴν ἡτταν καὶ τὸν ὀλεθρον. REINCKE, RE XVII 323 κέ.

1 Οἱ στρατηγοὶ Εὐθύδημος Εὐδήμου καὶ Μένανδρος ἐπελέγησαν παρὰ τοῦ δήμου μεταξὺ τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπηρετούντων, ταξιάρχων ἀσφαλῶς (ΘΟΥΚ. VII 16,1· 43,2· 69,4· ΔΙΟΔ. XIII 13,2· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 20). Ἀργότερον τὸ 410 συναντῶμεν τὸν Μένανδρον διοικητὴν τμήματος 120 ἀνδρῶν εἰς Ἑλλάσποντον (ΞΕΝ. Ἑλλ. Ι 2,16) καὶ στρα-

τηγὸν τὸ 405-4 εἰς Αἰγὸς ποταμούς (αὐτ. II 1,26· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 36,6).

2 Ὡς IG I² 929 62 (459/8)· ἀλλ' ἀναγράφονται καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀνομάτων τῶν φυλετῶν IG I² 943 (440 9 π.Χ.), II² 5221 (394 π.Χ.).

3 Ὁ H. D. WESTLAKE, Cl. Qu. XXXV, 1941, 64,5 νομίζει, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Νικίου ἦτο γεγραμμένον εἰς ἄλλην στήλην.

4 U. KAHNSTEDT, Staatsgebiet und Staatsangehörige in Athen, 354,4 καὶ 5.

5 Ἀνωτ. σ. 184.

6 Ἐπίτιμος IG VII 1780 (Θεσπιεύς)· 3087 (Λεβαδεύς)· 3315, 3377 καὶ 3395 (Χαιρωνεύς).

7 ΘΟΥΚ. Ἀρμονίδης 1 καὶ 2· ἄριστος ἀθλητὴς ἐκ Βοιωτίας.

ρος τοῦ 411 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἑρετρίας (ΘΟΥΚ. VIII 95)¹. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐθανάτωσαν μερικοὺς ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων τῶν 22 (ἐκ τῶν 36) Ἀθηναϊκῶν τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον. Μερικοὶ ἐφονεύθησαν παρὰ τῶν φίλων Ἑρετριέων.

Ἰδιαιτέρως ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ τελευτήσαντες ἐν Χίῳ, κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου, ἣτις εἶχεν ἀποστατήσῃ τὸ θέρος τοῦ 412 (ΘΟΥΚ. VIII 14)². Τὸν χειμῶνα τοῦ 412 ἐξώκειλαν 3 τριήρεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν πόλιν Χίον καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἀνδρῶν συνελήφθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν (ΘΟΥΚ. VIII 34). Ὀλίγον ἀργότερον ἐνικήθησαν οἱ Χῖοι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ὀχυροῦ Δελφινίου, ἔνθα εἶχον ἐγκατασταθῇ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐλεηλάτουν τὴν νῆσον (ΘΟΥΚ. VIII 55,3 πρβ. αὐτ. 38· 40). Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 411 ἔληξεν ἄνευ ἀποτελεσμάτων ἰσχυρὰ ναυμαχία μεταξὺ 32 Ἀθηναϊκῶν τριήρων καὶ 36 Χίων (ΘΟΥΚ. VIII 61,3).

Ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν ἐπεισοδίων ἐλάχιστοι θά ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι νεκροὶ ἐν Χίῳ.

Ὁ δεῦτερος κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ κατάλογος περιελάμβανε τοὺς διαφθαρέντας ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου. Ἡ φράσις παρελήφθη ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς³ — οἱ ἐξηγηταὶ δὲν ἐγνώριζον τὴν μάχην. Ὁ κατάλογος οὗτος περιελάμβανε τοὺς νεκροὺς πολλῶν μαχῶν κατὰ μῆκος τῶν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου παραλίων, συνόρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας⁴ καὶ ὅχι εἰς ὠρισμένον πεδῖον.

Μετὰ τὴν συμφορὰν ἐν Σικελίᾳ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ φόρου ὑποτελεῖς ἀποσπῶνται τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἀγωνίζονται νὰ τοὺς ἐπανακτήσουν. Ἐκ τῆς μάχης παρὰ τὴν Μίλητον (τέλος τοῦ θέρους τοῦ 412 ΘΟΥΚ. VIII 25) πρὸς τοὺς ἄλλοτε συμμάχους Μιλησίους θά ἦσαν ἐλάχιστοι οἱ νεκροὶ (πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 27,4· 30,2) καὶ τοῦτο, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἰδιαιτέρως ἦσαν νικηταί. Τὸν χειμῶνα τοῦ 412 καταλαμβάνουν τὴν Κνίδον ἀμαχητί (ΘΟΥΚ. VIII 35,3) καὶ ὀλίγον ἀργότερον χάνουν 6 τριήρεις εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σύμην (ΘΟΥΚ. VIII 42,1· 4) Κατὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Ρόδον (ΘΟΥΚ. VIII 55,1) δὲν εἶχον νεκρούς, ὀλίγους ἴσως κατὰ τὴν μάχην πρὸς κατάληψιν τῆς ἀτειχίστου Λαμφάκου (ΘΟΥΚ. VIII 62).

Πιθανώτατα ὅμως εἰς τὸν κατάλογον τῶν διαφθαρέντων ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ νεκροὶ τοῦ Ἑλλησποντιακοῦ πολέμου, τῶν ναυμαχῶν δηλ. παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα, τὴν Ἀβυδὸν καὶ τὴν Κύζικον.

Τὸ θέρος τοῦ 411 εἰς τὴν ναυτικὴν νίκην περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα (ΘΟΥΚ. VIII 104 - 106· ΔΙΟΔ. XIII 39,3 - 40,6) ἐβυθίσθησαν 15 (ΘΟΥΚ. ἢ μόνον 5 ΔΙΟΔ.) τριήρεις ἐκ τῶν 76 Ἀθηναϊκῶν, ἀλλὰ περισυνέλεξαν τὰ ναύαγια καὶ συνέλαβον 21 (ἢ 18 ΔΙΟΔ.) τριήρεις ἐκ τῶν 68 (ἢ 88 ΔΙΟΔ.) ἐχθρικῶν. Δὲν θά εἶχον πολλὰ θύματα.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς σφοδρὰν ναυμαχίαν παρὰ τὴν Ἀβυδὸν (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1, 2-8· ΔΙΟΔ. XIII 45 - 46,6· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 27) οἱ Ἀθηναῖοι

1 Οὕτω HITZIG - BLÜMNER I 322· von DOMASZEWSKI, ἔ. ἀ. 4. Ὁ FRAZER II 384 ταυτίζει πρὸς τοὺς τελευτήσαντας κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου παρὰ τοῦ Περικλέους τὸ 446 (ΘΟΥΚ. I 114· ΔΙΟΔ. XII 7).

2 HITZIG - BLÜMNER, αὐτ.· FRAZER αὐτ.

3 HITZIG - BLÜMNER, αὐτ.

4 Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς φράσεως ἐν ἣ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις (τόποις ἢ ὅροις) φαίνεται καθαρά παρὰ ΔΙΟΔ.

XXXI 8,9: ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μακεδονίας τόποις διὰ τὰς τῶν παρακειμένων ἀνδρῶν ἐπιβουλὰς κατέστησαν στρατιώτας καὶ ΑΙΣΧ. Προμ. 666: γῆς ἐπ' ἐσχάτοις ὄροις. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐν χρήσει παρ' ΗΡΟΔ. III 25: ἐς τὰ ἐσχατὰ γῆς· ΘΟΥΚ. VIII 95,4: ἐκ τῶν ἐπ' ἐσχατὰ τοῦ ἄσπετος οἰκιῶν καὶ ἡ λ. ἐσχατιαί (ὁμηρ. ἐσχατιή). Ὁ v. DOMASZEWSKI, ἔ. ἀ. 4 ταυτίζει πρὸς τοὺς πεσόντας κατὰ τὴν μάχην τῆς Μιλήτου (ΘΟΥΚ. VIII 25).

μὲ 94 ἐν ὄλῳ πλοῖα ἠνάγκασαν τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν ἐξ 97 πλοίων νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν παραλίαν, ὅθεν συνέλαβον 30 κενά (ἢ 10 ΔΙΟΔ.) πλοῖα. Ὀλίγοι νεκροὶ θὰ ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν.

Μετὰ ἓνα περίπου μῆνα (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,10· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28,1) ἡ τοὺς πρώτους μῆνας¹ τοῦ 410 εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Κύζικον (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,15-18· ΔΙΟΔ. XIII 50-51· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28) καὶ ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν σφοδρὰν πεζομαχίαν, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Μίνδαρος, ἐφονεύθησαν *οὐκ ὀλίγοι* ἐκ τῶν ἐπιβατῶν τῶν μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ πιθανῶς ὀλίγοι Ἀθηναῖοι πεζοὶ ὑπὸ τὸν Θηραμένην (ΔΙΟΔ. XIII 51,2· 6).

Εἰς τὸν κατάλογον πεσόντων IG I² 950 ἀναγράφεται, ὅτι εἶναι ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα ναυτῶν καὶ τριηράρχων τῆς ναυμαχίας παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα. Εὐπολὶς τις μάλιστα τοῦ καταλόγου ἀνεγνωρίσθη ὥς ὁ κωμικὸς ποιητὴς Εὐπολὶς Σωσιπόλιδος², ὅστις κατὰ τὸν ΣΟΥΙΔΑΝ (ἐν λ.) ἀπέθανε ναυαγῆσας κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ κατάλογος πεσόντων IG I² 951 νομίζεται, ὅτι περιλαμβάνει τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν ναυτῶν καὶ τριηράρχων ναυμαχίας τοῦ 412/1, τῆς παρὰ τὴν Ἀβυδὸν ἴσως. Ἀλλ' οἱ ναῦται³ ὥς μέτοικοι καὶ ξένοι (ΘΟΥΚ. I 121,3) καὶ δοῦλοι ἔπρεπε νὰ διαχωρίζωνται τῶν τριηράρχων ὀπλιτῶν ἐκ καταλόγου, ὥς διακρίνονται εἰς τὸν ἴδιον κατάλογον οἱ τοξόται πάρεδροι. Οἱ νομιζόμενοι ναῦται εἶναι ὀπλῖται ἐκ καταλόγου. Ὁ ἀριθμὸς ἐξ ἄλλου τῶν ὀνομάτων τῶν καταλόγων IG I² 950 καὶ 951 εἶναι πολὺ μέγας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους νεκροὺς τῶν ναυτικῶν νικῶν τοῦ 412/1. Οἱ κατάλογοι IG I² 950, 951 καὶ 952 πρέπει, νομίζω, νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τοὺς πεσόντας ἄλλων μαχῶν.

Οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχήσαντες (ΠΑΥΣ. I 29,13) εἶναι οἱ θανόντες IG I² 943 παρ' *ἡλλέσποντον*, συμφώνως πρὸς τὸ ἐλεγεῖον, εἰς τὰς ναυμαχίας *ἐν Χερρονέσοι καὶ ἐν Βυζαντίοι* τὸ 440/39⁴.

Αἱ μάχαι καὶ ναυμαχίαι ἐν Εὐβοίᾳ (θέρος τοῦ 411), ἐν Χίῳ (χειμῶν τοῦ 412 καὶ θέρος τοῦ 411), ἡ ναυμαχία περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα (θέρος τοῦ 411), αἱ ναυμαχίαι παρὰ τὴν Ἀβυδὸν (χειμῶν τοῦ 411) καὶ Κύζικον (ἀρχὰς 410) διεξήχθησαν *τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ*⁵, κατὰ τὸ αὐτὸ πολεμικὸν ἔτος ἀρχόμενον τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος καὶ λήγοντος τὸ

1 Ὁ ΒΕΛΟCH, ἔ.ἀ. 245 γράφει τὸν Μάιον ἢ Ἰούνιον τοῦ 410, ἀλλ' ἦτο χειμῶν (ΔΙΟΔ. XIII 49,2: *τοῦ χειμῶνος λήγοντος*), ἐποχὴ τῶν μεγάλων βροχῶν ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,16 (ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28,4): *ἦσαν πολλῶν*. Πρβ. BUSOLT, ἔ.ἀ. III 1527,2.

2 Τάφος τοῦ Εὐπόλιδος ὑπῆρχεν ἐν Σικωνίᾳ ΠΑΥΣ. II 7,3.

3 Σπανιώτατα ἀναφέρονται ἐπιβάται Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου (ΘΟΥΚ. III 16,1· VIII 24,2). Κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,14: *καὶ ἀνάγκη εἶναι ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τριηραχεῖν* καὶ ΠΛΟΥΤ. Ἀλκ. 28,2 οἱ ἐπιβάται πεζομαχοῦν οὕτω παρὰ τὴν Κύζικον μάχονται οἱ ἐπιβάται μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐνῶ τὸ πεζικὸν μετὰ τοῦ Θηραμένους ἔλαβε

μέρος περὶ τὸ τέλος τῆς μάχης (ΔΙΟΔ. XIII 50,7· 51,2).

4 Οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχήσαντες ταυτίζονται παρὰ τοῦ FRAZER II 385 πρὸς τοὺς θανόντας κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σηλυμβρίας καὶ τοῦ Βυζαντίου τὸ 409 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 3,10 κ.ε.· ΔΙΟΔ. XIII 66,4-6) καὶ παρὰ τῶν HITZIG-BLÜMNER I 323 πρὸς τοὺς θανόντας περὶ τὸ Κυνόσσημα.

5 Ὁ ΒΕΛΟCH, ἔ.ἀ. 199 (πρβ. WILAMOWITZ, Arist. und Athen, II 297· BUSOLT, ἔ.ἀ. III 304,1 καὶ 307,4) ἐρμηνεύει τὸ *ἐνιαυτός* IG I² 929 ὡς πολεμικὸν ἔτος ἀπὸ φθινοπώρου εἰς φθινοπώρον νομίζων μετὰ τοῦ MOMMSEN, Heortologie, 278 (Feste der Stadt Athen, 298,301 κ.ε.) καὶ A. MARTIN, Rev. Phil. X, 1886, 25 κ.ε., ὅτι ἡ κατὰ τὰ Ἐπιτάφια ταφὴ τῶν νεκρῶν ἐτελεῖτο τὴν 7

τέλος τοῦ χειμῶνος (ἀστρονομικὸν ἔτος), ὡς περιγράφει τὸν πόλεμον ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ¹. Οἱ νεκροὶ τῶν μαχῶν αὐτῶν καὶ ναυμαχιῶν τοῦ πολεμικοῦ ἔτους 411 πρέπει νὰ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν ἰδίαν στήλην, ὡς ἄλλοι ἐπιτύμβιοι κατάλογοι περιλαμβάνουν τοὺς πεσόντας εἰς διάφορα πεδία μαχῶν κατὰ τὸ ἴδιον πολεμικὸν ἔτος². Εἰς τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος ἴσως μίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ τελευταίου χειμερινοῦ μηνὸς ἐτελεῖτο ἡ δημοσία ταφὴ τῶν (κεκαυμένων) ὄστων τῶν νεκρῶν τῶν πολέμων τοῦ ἰδίου ἔτους τιθεμένων κατὰ φυλὴν εἰς κυπαρισσῖνας λάρνακας³.

Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων τὸ 412 καὶ 411 ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Χίῳ καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένα εἰς τὴν πέμπτην πλάκα τῆς στήλης. Καὶ ἡ πέμπτη πλᾶξ ἐπίσης συνεχομένη μετὰ τῆς σωζομένης τετάρτης πλακὸς διὰ συνδέσμου σχήματος διπλοῦ Τ εἶχε στηθῇ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς στήλης. Συνεπῶς τὰ ὀνόματα ἐπὶ τῆς πέμπτης πλακὸς ὡς καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἄλλων τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας ἐχαράχθησαν ἀμέσως μετὰ τὰς μάχας τοῦ 412 καὶ 411 ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 410 (*terminus post quem*)· καὶ τοῦτο διότι τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων κατὰ τὰς τελευταίας μάχας ἐν Σικελίᾳ δὲν ἦσαν γνωστὰ ἀμέσως καὶ τὰ ὄστ᾽ αὐτῶν δὲν θὰ μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας⁴. Ἐγίνοντο γνωστὰ διὰ τῶν διαφευγόντων κατὰ καιροὺς μέσῳ Κατάνης αἰχμαλώτων (ΘΟΥΚ. VII 85,4· VIII 1,1 πρβ. ΑΝΔΟΚ. III 30). Ἡ στήλη ἰδρύθη τὸ 411/10 τὸ ἐνωρίτερον καὶ παρ' αὐτὴν ἡ στήλη τῶν πεσόντων ἐν Κορίνθῳ εἰς τὸ *δημόσιον σῆμα*⁵, ὅπου οἱ δημόσιοι τάφοι τῶν Ἀθηναίων *ἐνθεν καὶ*

Πυανειῶνος, τὴν προηγουμένην τῶν Θησειῶν καὶ ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἀπετέλουν μέρος τῆς ἐορτῆς τῶν Θησειῶν.

Ἡ χρονολογία αὕτη στηριζομένη εἰς τὴν γνώμην, ὅτι τὰ Ἐπιτάφια εἰσῆχθησαν τὸ 476 ὅ, ὅτε ὁ Κίμων μετεκόμισεν ἐκ Σκύρου τὰ ὄστ᾽ αὐτοῦ Θησέως, καὶ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν δύο ἐορτῶν ὁμοῦ τοῖς τε Θησειοῖς καὶ τοῖς Ἐπιταφίοις εἰς τὰς ἐφηβικὰς ἐπιγραφὰς εἶναι παραδεδομένη παρὰ τῶν περισσοτέρων WILAMOWITZ, *ἔ. ἀ.* II 292,4 (ἐπίσης Griech. Tragödien, I 295 καὶ Griech. Lesebuch I 1,135)· PFUHL, *De Athen. pompis sacris*, 53 κέ· BRÜCKNER, *AM XXXV*, 1910, 184· JUDEICH, *Topogr.*, 405 κέ· WEBER, *Solon*, 49 κέ, 113 καὶ *Philol. LXXXV*, 1929, 36. Ἀντιθέτως ὁ SAURPE, *GGN*, 1864, 215 νομίζει, ὅτι αἱ δύο ἐορταὶ ἦσαν ἀσχετοὶ καὶ ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἐτελοῦντο τὸν Μαιμακτηριῶνα καὶ ἀορίστως τὸν χειμῶνα οἱ BUSOLT-SWOBODA, *Griech. Staatskunde*, II 1093, DEUBNER, *Att. Feste*, 230, DITTENBERGER, *Syll.*³ 717 σημ. 10.

1 GOMME, *Commentary on Thucydides III App.* Τὸ φθινόπωρον τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ εἶναι ἡ περίοδος τοῦ θέρους μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ΘΟΥΚ. II 31,1: *τὸ φθινόπωρον τοῦ θέρους* 32: *τοῦ θέρους τοῦτον τελευτῶντος* III 15,2: *ἐν καρποῦ ἐν συγκομιδῇ* 18,3: *περὶ τὸ φθινόπωρον ἦδη* 18,5: *ὁ χειμῶν ἤρχετο γίγνεσθαι* III 100, 1-2. 102,7 - 103,1. GOMME, *ἔ. ἀ.* II 92· III 703 κέ. Μετὰ τὸν τρυγητὸν ἀκολουθεῖ ὁ χειμῶν καὶ ὅχι τὸ φθινόπωρον τοῦ χειμῶνος ΘΟΥΚ. IV 84-88: *ἐν τῷ αὐτῷ θέρει εὐθύς ὀλίγον πρὸ τοῦ τρυγήτου* 89: *τοῦ δ' ἐπιγυρομένου χειμῶνος εὐθύς ἀρχομένου*. Τόσον τὸ θέρος, ὅσον καὶ ὁ χειμῶν

εἶναι εξαμήνου διαρκείας ΘΟΥΚ. V 20,3: *κατὰ θέρη δὲ καὶ χειμῶνας ἀριθμῶν ... ἡμισίας ἐκατέρου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν δύναμιν ἔχοντος*. Πρβ. GOMME, *αὐτ.* III 708 - 711.

2 IG I² 928, 929, 943, 949.

3 ΣΧΟΛ. ΘΟΥΚ. II 34,1: *τῷ πατρὶν νόμῳ χρώμενοι* τὸν πάτριον νόμον πληροῦντες περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ταφῆς δηλονότι καύσαντες τὰ σώματα· οὕτως γὰρ ἦν νόμος Ἀθηναίοις καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι. Ἡ ἐορτὴ τῶν νεκρῶν φαίνεται, ὅτι ἐτελεῖτο τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος, διότι μετ' αὐτὴν δὲν μεσολαβεῖ ἄλλο γεγονὸς πρὸ τῆς παρελεύσεως τοῦ χειμῶνος ΘΟΥΚ. II 47,1: *τοιοῦτο μὲν ὁ τάφος ἐγένετο ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ* καὶ διελθόντος αὐτοῦ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τοῦδε ἐτελεύτα. Ὁ JACOBY, *Cl. Qu. XXXVIII*, 1944, 65 κέ. καὶ JHS LXIV, 1944, 61 κέ. (*Abhandlungen* 243 κέ.) ὑποθέτει, ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἐτελοῦντο τὴν δὴν Βοηδρομιῶνος κατὰ τὴν συγγενῇ ἐορτὴν πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν Γενέσια· τὴν ἰδίαν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ L. CURTIUS, *GGN*, 1860, 336 καὶ 341. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη GOMME, *ἔ. ἀ.* II 100. Περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐορτὴν ἐπιταφίου ἀγῶνος ROHDE, *Psyche* I², 19 κέ, 151 κέ· BRÜCKNER, *AM XXXV*, 1910, 200 κέ· WENZ, *Studien zu attischen Kriegergräbern*, *Diss.*, Münster 1913, 39 κέ· DEUBNER, *ἔ. ἀ.* 230 κέ.

4 ΘΟΥΚ. VII 75,3: *τῶν νεκρῶν ἀτάφων ὄντων*. Ὡστε ὁ WENZ, *ἔ. ἀ.* 31 (καὶ ὁ DOMASZEWSKI, *ἔ. ἀ.* 4) γράφει, ὅτι ἡ στήλη ἦτο νενοτάφιον.

5 ΘΟΥΚ. II 31,5: *ἄλλως τὸ πολυανδρεῖον, τὰ δημόσια μνήματα, τὸ μνῆμα, ὁ τάφος* WENZ, *ἔ. ἀ.* 9 κέ., ἐνθα καὶ τὰ σχετικὰ χωρία v. DOMASZEWSKI, *ἔ. ἀ.* 3 κέ· JUDEICH,

ἐνθεν τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἀκαδημίαν εἰς τὸν ἕξω Κεραμεικόν. Ἀλλὰ καὶ τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Κορίνθῳ τμήμα μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως μάχης πεζῶν καὶ ἱππέων εὐρέθη ἐπίσης μακρὰν τῆς ἀρχαίας θέσεως¹.

Διὰ τὸν μέγαλον ἀριθμὸν πεσόντων ἤθελεν ἴσως ὑποτεθῆ, ὅτι ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων πλακῶν τῆς στήλης ἦσαν ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν σφαγέντων αἰχμαλώτων ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, τοὺς ὁποίους ὁ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, Λύσ. 11 καὶ 13, ἀναβιβάζει εἰς 3000 καὶ εἰς 4000 ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IX 32,9. Ἡ ταύτισις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἐπιτυχής, νομίζω, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Οὐδεμίαν τοιαύτην στήλην εἶδεν ὁ Πausanias μεταξὺ ὄλων τῶν ἄλλων εἰς τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶχε στηθῆ, διότι δὲν εἶναι μνήμα ἀρετῆς².

2) Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν θὰ ἦτο πολὺ μικρότερος, διότι ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐσφάγησαν μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται κατὰ τὸν ΞΕΝ. Ἑλλ. II 1,32· οἱ στρατηγοὶ πλὴν τοῦ Ἀδεμάντου καὶ οἱ τριήραρχοι τῶν συλληφθέντων πλοίων ἐκ τῶν 180 κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 105,1 ἢ 100 κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. IX 32,7, ἐκ τῶν ὁποίων διέφυγον

Topogr.³, 404 κέ. GOMME, ἔ.ἀ., II 94 κέ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Πρακτικά Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1930, 422 κέ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΑΛΑΙΟΣ. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς Ἀκαδημίας 7· ὁ αὐτὸς Πολέμων Ε' 1952:3, 77 κέ. Σχετικῶς ΠΑΕ 1874, 15 κέ. 1896, 21 κέ. Ἀρχ. Δελτίον, 1896, 20· AM XXXV, 1910, 183 κέ. LVI, 1931, 2 IG II² 2617-9, 11678, 4665, 4667, 4668· ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ ἢ ΜΕΝΕΚΛΗΣ, FGrHist 370 F 4: βαδίζουσι δὲ ἐνθεν καὶ ἐνθεν εἰσὶ στήλαι ἐπὶ τοῖς δημοσίᾳ τεταμμένοις.

1 «Ἐν τῇ ὁδῷ Διπύλου ἔξωθι τῆς θύρας Ἰ. Εὐταξία... τῷ 1907» (Εὐρετ. Ἐθν. Μουσείου ἀρ. 2744), «auf dem Grundstück des Herrn Zérvas, an der ὁδὸς Βασιλέως Ἡρακλείου und Ψαρομηλίγκου, 200m nordöstlich vom Dipylon» (BRÜCKNER, AM XXXV, 1910, 219). Πλησίον ὅμως φαίνεται τῆς ἀρχαίας θέσεως εὐρέθη ἡ κορωνίς τοῦ μνημείου τῶν ἱππέων τῆς Ἀκαμαντίδος IG II² 5222 πεσόντων ἐπίσης κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον «250 βήματα ΒΔ. τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐν ἔτει 1861» (Εὐρετ. Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 754), «ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐλαιοτριβείων» (CONZE, Att. Grabrel., 1157 καὶ 1529· CURTIUS-KAUPER, Karten von Attika Bl. I παρὰ τὸ ὑψόμετρον 42,9).

2 Οἱ κατάλογοι τῶν πεσόντων μνημονεύουν τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκάστης φυλῆς, ΣΙΜΩΝΙΑΔΗΣ, AP VII 251: οὐδὲ τεθνήσκει θανόντες, ἐπεὶ σφ' ἀρετῇ καθύπερθε κυδαίνουσ' ἀνάγει δώματος ἐξ Αἰδέω (πρβ. ICr I 76· PEEK, Gr.-Vers-Inscr. I 1513)· ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, Ἀπ. Β 24, DIELS: ἀρηφάνους θεοὶ τιμῶσι καὶ ἀνθρωποὶ ΣΙΜΩΝΙΑΔΗΣ AP VII 258: κάλλιστον δ' ἀρετῆς μνήμ' ἔλιπον φθίμε· ροὶ AP App. I 38· AP App. II 68· IG I² 943: αὐτοῖς δ' ἀθάνατον μνήμ' ἀρετῆς ἔθεσαν· IG II² 10593· I² 945· (PEEK, ἔ.ἀ. 20), ψυχὰς δ' ἀντίρρο[π]α θέντες ἡ[λλά] ξαντ-ἀρετὴν καὶ πατρ[ὶδ'] εὐκλείσαν· IG I² 1085: εἴλετο τὰν ἀρετὰν πατέρα εὐκλείζων ἐνὶ δήμῳ· IG II² 4658· PEEK, 305· 750: οὐ μὲν ἀσάμως [τὰν] ἀρετὰν λείπει ζῶσαν ὑπ' ἀέλιῳ 1290a· 1492: σῆς ἀρετῆς ἐστῆκεν ἐν Ἑλλάδι πλεῖστα τρό-παια (πρβ. 2043)· 1504· 1532: [σ]ῆς ἀρετῆς πόλις ἦδε πο-

θὴν· ἔχει· 1811· 1965 B: ἀρετὰς φέγγος ἀμειψάμενον· ΛΥΣ. II 25: καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφειδήσαντες, ὑπερ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ φιλοφρονήσαντες· (ΔΗΜ.) LX 36: ἀγῆρως τιμὰς καὶ μνήμην ἀρετῆς δημοσίᾳ ζητησάμενους· ΠΛΑΤ. Πολ. 468e· ΥΠΕΡ. VI 42· ΕΦΟΡΟΣ, FGrHist 70 F 119: τῆς κατὰ πόλεμον ἀρετῆς· IG II² 6859: εὐπόλεμος ἀρετῇ PEEK 1230: δξείας μνάματα φυλόπιδος· WILAMOWITZ, Arist. u. Athen II, 411 κέ., G. PFUHL, Untersuchungen über die att. Grabinschriften, Diss. Erlangen, 1953, 13 κέ.

Εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ καταισχύουν: ΟΜΗΡ. Ζ 209: μηδὲ γένος πατέρων ἀσχυνέμεν, οἳ μὲν' ἄριστοι· ω 508-9: μὴ τι καταισχύνειν πατέρων γένος, οἳ τὸ πάρος περ ἄλκι' ἔ' ἡγορέητε κεκάσμεθα πᾶσαν ἐπ' αἶαν· ΛΥΣ. II 61: τὴν παλαιὰν ἀρετὴν τῶν προγόνων μιμησάμενοι· ΠΛΑΤ. Μενέξ. 246b: μὴ λείπειν τὴν τάξιν τὴν τῶν προγόνων· ΥΠΕΡ. VI 3: τὸ μὴ καταισχύειν τὰς τῶν προγόνων ἀρετὰς· [ΔΗΜ.] I, X 20: τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀγαθὴν ἀρετῆς· ΔΕΙΝ. I 75: τῶν προγόνων ἀξία (ἢ πόλις)· IG II² 11960: μιδοφόρων ἀρετὰς μνωόμενος πατέρων· PEEK 425: [ο]ὐχί [κ]αταισχύνας πατρίδ' οὐδὲ γ[ο]ν[ή]ας ἑαυτοῦ· 799: [προγόνων δ' ἀ]ξία δρῶν· 1305: δεικνὺς ἡρώων ἡγορείην προτέρων· 1458: πατρὸς[ιν] δόξαν ἀειρά[μενος]· 1493· 1521: πάτρας ἀντάξια· 1603· 913a: αἱ δ' ἀρεταὶ τοῖτον καὶ προγόνων πλεονες· πρβ. IG I² 1085· IG IX I² 1 51. JAEGER, Tyrtaios, SB Pr. Ak. Wiss. 1932, Phil.-hist. Kl. 557 κέ. ὁ αὐτὸς Paideia I, 28 κέ., 125 κέ.

Αἱ φυλαὶ εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς ἐπονύμους τῶν [ΔΗΜ.] LX 27-31.

Ἀπρόσιτά μοι εἶναι τὰ βιβλία J. LUDWIG, Quae fuerit vocis ἀρετῆς vis ac natura ante Demosthenis exitum, Lipsiae 1906· J. GERLACH, ἀνὴρ ἀγαθός, Diss. München, 1932 καὶ E. S. BAETENS, De evolutie in de beteekenis van het woord ἀρετῆς in de klassieke griekse literatuur in de oudste tijden tot het midden der 4. eeuw v. Chr. Thèse, Gand 1945.

μόνον 9 μετὰ τοῦ Κόνωνος (ΞΕΝ. Ἑλλ. II 1,28) ἢ 12 (ΛΥΣ. XXI 11) καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἦτο μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων τριηράρχων. Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν θὰ ἦσαν ὀλίγοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου¹. ἄλλωστε ὁ μέγας ὄγκος τῶν μισθοφόρων ἐρετῶν καὶ ναυτῶν ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὴν κίνησιν τῶν συλληφθέντων πλοίων (πρβ. ΠΛΟΥΤ. Λύσ. 4,5-8).

3) Ἡ παρουσία ταξιάρχου², τοξάρχου καὶ περιπολάρχου, ἀξιωματικῶν πεζικοῦ, δὲν δικαιολογεῖται μεταξὺ τῶν νεκρῶν.

4) Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκύπτει ζήτημα ταυτίσεως τῶν νεκρῶν τῆς πέμπτης πλακῶς. Οἱ πεσόντες 150, πλὴν τῶν 30 ψιλῶν (ΞΕΝ. Ἑλλ. II 4,32-34), ἐκ τῶν ἀπὸ Φυλῆς συγκατελθόντων, οἵτινες δὲν ἦσαν ὅλοι Ἀθηναῖοι (IG II² 10), ἴσως ἐτάφησαν εἰς τοὺς πατρώους τάφους ὡς οἱ παραληφθέντες παρὰ τῶν οἰκείων τῶν ἀντίπαλοι (ΞΕΝ. Ἑλλ. II 4,7). Εἰς τὸν Κεραμεικὸν ἐτάφη ἀργότερον μόνον ὁ Θρασύβουλος (ΠΛΥΣ. I 29,3).

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ σφαγέντες αἰχμάλωτοι ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καὶ οἱ πεσόντες ἀπὸ Φυλῆς θὰ ἔπρεπε τὸ ἀλφάβητον νὰ εἶναι τὸ ἐπίσημον Ἰωνικόν.

Εἰς τοὺς πεσόντας ἐν Σικελίᾳ ἀναφέρεται κατὰ τὸν Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΝ—ΠΑΛΑΙΟΝ³ τὸ ἐπίγραμμα τῶν πεσόντων ἐν Κορωνείᾳ (SEG X 414 = ΡΕΕΚ, ἔ.ἀ. 17⁴). Παρὰ δὲ τοῦ κ. RAUBITSCHKEK⁵ ἐταυτίσθησαν ὡς τοῦ καταλόγου πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἀποσπάσματα καταλόγων πεσόντων ἐξ Ἀθηνῶν. Οἱ κατάλογοι ὅμως αὐτοὶ διατηροῦντες τὴν δασεῖαν Η εἶναι παλαιότεροι τοῦ 412-10. Ἐξ αὐτῶν οἱ γνωστοὶ ἐξ ἀπογράφων τοῦ Sir GEORGE WHEELER μεγάλοι κατάλογοι τῆς Πανδιονίδος ἐξ 77 (ἀπ. Κ) καὶ τῆς Λεοντίδος ἐξ 78 ὀνομάτων (ἀπ. Λ) ἴσως προέρχονται ἐκ τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Δηλῷ 1000 Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. IV 101,2· ΠΛΥΣ. I 29,13) ἢ τῶν ἐν Ἀμφιπόλει 600 (ΘΟΥΚ. V 11,2· ΠΛΥΣ. αὐτ.). Τὸ ἀπόσπασμα E=IG I² 964C (ἴσως καὶ τὸ ἀπόσπασμα A=IG I² 964A) ἐκ τῆς μερικῆς χρήσεως τοῦ δασέος Η (στήλη I στίχος 5 Ἑγεσίας, 14 Ἀβρον, στήλη II στ. 65 Ἑγέας, 81 *Ηιππόμαχος*) χρονολογούμενον ἀμέσως πρὸ τῆς ἰδικῆς μας στήλης προέρχονται πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροτέρου καταλόγου τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐκστρατείας ἐν Σικελίᾳ. Τὸ ἀπόσπασμα I=Ἀγορᾶς I 1008c διὰ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ δασέος (στίχ. 9 *Εὐρέτες*, 12 *Εσίοδος*) χρονολογεῖται μετὰ τὸ 412-10. Τῶν λοιπῶν ἀταξινομήτων ἀποσπασμάτων δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὴν θέσιν ἐν τοῖς περισσότερον τῶν τεσσάρων μνημείων⁶, οὔτε τὸν ἀριθμὸν τῶν στηλῶν ὀνομάτων ἐκάστης στήλης.

Μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἐνεπιγράφου πλακῶς τῆς στήλης ἀναχρησιμοποιημένη ὡς στενὴ πλευρὰ τοῦ ἰδίου τάφου εὐρέθη ἡ γωνιαία μαρμαρίνη πλίνθος βαθμίδος

1 Εἰς τῶν διαφυγόντων τριηράρχων εἰς δίκην δὲν καλεῖ ὡς μάγυρας τοὺς ἐπιβάτας τῆς τριήρους τοῦ στρατιώτας ὡς μὴ Ἀθηναῖους (ΛΥΣ. XXI 10).

2 Εἰς τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν ἔλαβον μέρος 10 ταξίαρχοι μετὰ τῶν τριήρων των, οὐδεὶς ὅμως ἔπαθε (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 6,29· 7,30).

3 Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ-ΠΑΛΑΙΟΣ, Ἀρχαῖαι Ἑλλ. ἐπιγραφαί, 98 κέ.

4 Βλ. BOWRA, Problems, 93 κέ.

5 Hesperia, XII 1943, 37 κέ. ἀρ. 8· τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὸ τοῦ MERITT, Hesperia, VII 1938, 88 κέ. ἀρ. 10 δημοσιευθέντων καταλόγων κατεγράφησαν εἰς Hesperia Index ὡς πεσόντες πιθανῶς κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν.

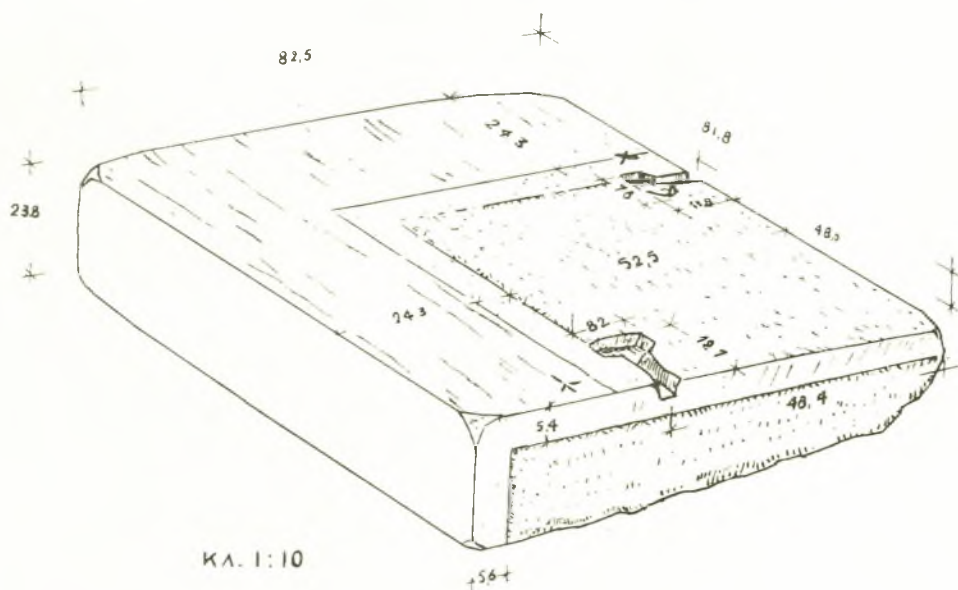
6 Hesperia VII, 1938, 84· αὐτ. XII, 1943, 39.

(μῆκ. 0.825 μ., πλ. 0.817 μ., ὕψ. 0.23 μ., εἰκ. 3 α, β) τῆς κρηπίδος μικροῦ μνημείου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βαθμίδος πλ. 0.245 μ. δὲν ἔχει ἀποτριβῇ διὰ τῶν πατημάτων. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐργασία τῶν ὀπῶν συνδέσμων τῆς βαθμίδος ὁμοιάζει πρὸς τὰ τῶν ὀπῶν συνδέσμων τῆς ἐνεπιγράφου πλακός, ἡ ποιότης τοῦ πεντελησίου μαρμάρου παρουσιάζει τὰς αὐτὰς φλέβας πρὸς τὰς τῆς πλακός καὶ τὸ μικρὸν ὕψος τῆς βαθμίδος ἀρμόζει εἰς βαθμίδα τῆς κρηπίδος, ἐφ' ἧς ἡδράζοντο αἱ πλάκες τῆς στήλης.

Οἱ ἀρμοὶ τῆς πλίνθου τῆς βαθμίδος χάριν τῆς προσαρμογῆς εἶναι ἡριθμημένοι¹ διὰ τῶν τελευταίων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου Χ καὶ Ψ χαραγμένων ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου παρὰ τὰς ὅπας συνδέσμων σχήματος διπλοῦ Τ τὸ Χ ἐκαλύ-

Εἰκ. 3α. Γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος EM 13304.

Εἰκ. 3β. Γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος EM 13304.

(Σχέδιον Ἀλεξ. Βογιατζή)

πτετο ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου λίθου καὶ τὸ Ψ ἦτο ἀκάλυπτον. Τὸ Ψ εἶναι

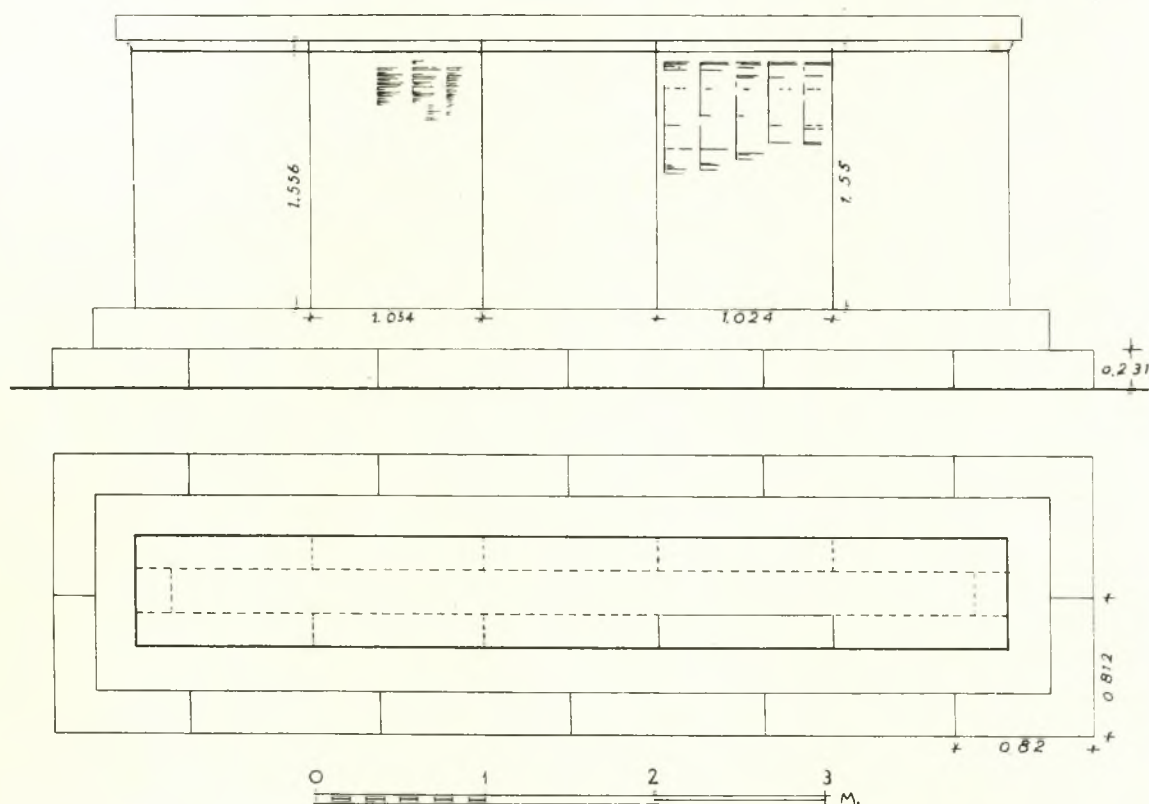
¹ Τοιαῦτα τεκτονικὰ σχήματα: ΑΕ 1892, 8 (Ἀμυκλαίου) 1911, 168 κέ. εἰκ. 1 (θεάτρου Θεσσαλονίκης).

ΑΔ 2, 1916, 263, 1· αὐτ. 3, 1917, 45 εἰκ. 36 (Ἰσμηνίου Θηβῶν) αὐτ. 11, 1927-28, 31, εἰκ. 22 WIEGAND, Die Poros-

ὁμοιον πρὸς τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν εἰς τὸ ψήφισμα IG I² 298 τοῦ 411/10. Ἀφοῦ ἐκάστη λιθόπλινθος τῆς βαθμίδος ἠριθμεῖτο διὰ δύο συνεχομένων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ δύο ἀρμῶν του, ἡ ἰδική μας εἶναι ἡ δωδεκάτη καὶ τελευταία διπλῆς σειρᾶς ὁμοίων λιθοπλίνθων. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ δευτέρα βαθμὶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας στερεοῦμεναι διὰ σιδηρῶν γόμφων ἠδράζοντο αἱ πλάκες τῆς στήλης, διότι ἐπὶ τῆς πλίνθου τῆς πρώτης βαθμίδος δὲν ὑπάρχει τὸ ρομός γόμφου ἀντίστοιχος τῆς ἐπὶ τῆς ἑδρας τῆς σωζομένης πλακός.

Τὸ μῆκος τῆς πρώτης βαθμίδος τῆς κρηπίδος πρέπει νὰ ᾔτο ἴσον πρὸς τὸ μῆκος

Εἰκ. 4. Ἀναπαράστασις τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ.

(Σχέδιον Ἰωάννου Τραυλοῦ)

τῶν πέντε πλακῶν ἠϋξημένον κατὰ τὸ πλάτος τῶν δύο βαθμίδων τῶν δύο στενῶν πλευρῶν, ἥτοι $5.10 + 2 \times 2 \times 0.245 = 6.08$ μ. καὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος $5.10 + 2 \times 0.245 = 5.59$ μ. Ἀνάλογον θὰ ᾔτο καὶ τὸ πλάτος τῆς στήλης (0.70 μ. ἕως 1 μ. καὶ 1.70 - 2 μ. τὸ πλάτος τῆς πρώτης βαθμίδος), ἥτις περιεβάλλετο διὰ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ ἀπὸ τὰς τέσσαρας πλευράς. Ἡ στήλη εἶναι εὐκόλον ν' ἀναπαρασταθῇ (εἰκ. 4).

Architektur 38· FURTWAENGLER, Aegina, 23 εἰκ. 9,369· ROULSEN-RHOMAIOS, Bericht Kalydon, 23 κέ. εἰκ. 37-40 (DYGGVE, Das Laphrion, 172 κέ. εἰκ. 172-5· ΡΩΜΑΙΟΣ, Αἱ νέροιαι τῆς Καλυδῶνος, 57 κέ. εἰκ. 35, 36, 38 - 50)· DYGGVE-ROULSEN-RHOMAIOS, Heroon von Kalydon, 356 κέ. εἰκ. 71 - 3· ΡΟΜΤΩ, Delphika III

28,10· FD, II La terrasse du temple 88 κέ.· FD, Le trésor de Cyrène, 34 πίν. X 7 (XLIV 5), 40 πίν. XV 3, 43 πίν. XVII 3 καὶ XVIII 5 (XLVI 6), 51 πίν. XXIII 1 XLVIII 5)· ΠΑΕ 1925-26, 34 (Στοᾶς Ἀμφιαρείου). BWPr. Heft 44, ο. RICHTER, Über antike Steinmetzzeichen, ΟΡΑΝΔΟΣ, Ὑλικά δομῆς, τ. 2, 158 κέ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ. Ἡ δημοσιευομένη πλάξ, ἐπειδὴ ἀναγράφει τοὺς πεσόντας τῶν τριῶν τελευταίων ἀττικῶν φυλῶν, εἶναι ἡ τετάρτη πλάξ στήλης πεσόντων καὶ συνείχετο διὰ διπλοῦ Τ συνδέσμου πρὸς πέμπτην πλάκα. Ἡ IG I² 955 εἶναι ἡ δευτέρα πλάξ τῆς αὐτῆς στήλης. Χρονολογοῦνται δὲ διὰ τῆς μερικῆς χρήσεως τοῦ δασέος Η ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τοῦ καταλόγου μετὰ τὸ 412 (*terminus post quem*).

Ἐπειδὴ μετὰ τῶν πεσόντων καταλέγονται ἀξιωματικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (τριήραρχος, κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος, τόξαρχος), προκύπτει, ὅτι διεξήχθησαν μάχαι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων ἀττικῶν φυλῶν ἔπесον ἐν συνόλῳ 169, ἥτοι 69 ἐκ τῆς Ἱπποθωντίδος, ἐξ ὧν 36 ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης δεξιᾷ τρίτης πλακός, 58 ἐκ τῆς Αἰαντίδος καὶ 42 ἐκ τῆς Ἀντιοχίδος. Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων τῆς Ἱπποθωντίδος, τὰ καὶ περισσότερα, καταλαμβάνουν καθ' ὅψος ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος τῆς στήλης. Μερικῶν ὅμως φυλῶν τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων θὰ ἔφθανον τὴν βάσιν τῆς στήλης, ἥτοι περὶ τὰ 150 ἐκάστη φυλή. Οὕτω λοιπὸν ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν πεσόντων τῶν 10 φυλῶν ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλακῶν τῆς στήλης θὰ ἐκυμαίνετο μετὰ 700 τὸ κατώτατον καὶ 1200 τὸ ἀνώτατον.

Ἡ χρονολογία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πεσόντων φέρουν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὰς πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, πρὸς ἣν κατὰ τὴν γνώμην μου συνδέεται ὁ κατάλογος πεσόντων.

Εἰς τὴν στήλην τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου καὶ ὀπλῖται ἐκ καταλόγου ἔλαβον μέρος ἐν ὄλῳ 2950, ἥτοι 1500 κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημοσθένους, 250 ἱππεῖς κατόπιν καὶ 1200 κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν (ΘΟΥΚ. VI 43,2· 94,4· VII 20,2).

Διὰ τοὺς κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν πεσόντας, οἵτινες κατὰ τὰς ἀορίστους πληροφορίας τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ καὶ τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ δὲν θὰ ὑπερέβαινον τοὺς 300-400 καὶ τοὺς 200 - 250 οἱ ἐκτὸς μάχης μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν δραπετευσάντων μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶχεν ἐγερθῇ ἰδιαιτέρα στήλη φέρουσα ἐπίγραμμα τοῦ Εὐριπίδου. Ὡστε ἐκ τῶν 2950 ὀπλιτῶν ἐκ καταλόγου ὑπολείπονται 2300. Ὀλιγώτεροι τοῦ ἡμίσεος αὐτῶν κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας ἦσαν οἱ νεκροὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν.

Ἦσαν ὅμως ἐγγεγραμμένοι μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. I 29,12 οἱ πεσόντες Πλαταιεῖς, οἵτινες ἔλαβον μέρος ὥς Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἴσως δὲ ἀνήκουν εἰς Πλαταιεῖς τὰ ἀμάρτυρα ὥς ὀνόματα Ἀθηναίων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀρμονίδης καὶ ὁ Ἐπιτιμίδης εἶναι καθαρῶς Βοιωτικὰ ὀνόματα.

Οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἐν ταῖς λατομίαις καὶ ἐκ τῶν κακονχιῶν τοῦ πολέμου θανόντες δὲν θὰ περιελήφθησαν εἰς τὸν κατάλογον ὥς μὴ γενόμενοι ἄνδρες ἀγαθοὶ περὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν αὐτὴν στήλην πλὴν τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἦσαν ἐπίσης ἐγγεγραμμένοι κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. I 29,11 οἱ πεσόντες ἐν Εὐβοίᾳ, κατὰ τὴν ναυμαχίαν δηλ. τὸ θέρος τοῦ 411 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρετρίας (ΘΟΥΚ. VIII 95) καὶ ἐν Χίῳ τὸ 412 καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 411 κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου, ἥτις εἶχεν

ἀποστατήσῃ (ΘΟΥΚ. VIII 34· 55,3· 61,3) ὥς καὶ οἱ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὰς μάχας δηλ. καὶ ναυμαχίας κατὰ μῆκος τῶν μικρασιατικῶν παραλίων, ἦτοι τῆς μάχης παρὰ τὴν Μίλητον τὸ θέρος τοῦ 412 (ΘΟΥΚ. VIII 25), τῆς ναυμαχίας παρὰ τὴν Σύμην (ΘΟΥΚ. VIII 42,1·4) καὶ κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λαμψάκου (ΘΟΥΚ. VIII 62). Πιθανώτατα δὲ ὁ τελευταῖος κατάλογος περιελάμβανε καὶ τοὺς νεκροὺς τοῦ Ἑλλησποντιακοῦ πολέμου, τῆς ναυμαχίας δηλ. παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα τὸ θέρος τοῦ 411 (ΘΟΥΚ. VIII 104 - 106· ΔΙΟΔ. XIII 39,3 - 40,6), τῆς ναυμαχίας παρὰ τὴν Ἀβυδὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος τοῦ 412 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,2-8· ΔΙΟΔ. XIII 45-46· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 27) καὶ τῆς ναυμαχίας καὶ μάχης παρὰ τὴν Κύζικον τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 410 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,15-18· ΔΙΟΔ. XIII 50-51· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28), ἐπειδὴ αὗται συνέβησαν κατὰ τὸ αὐτὸ πολεμικὸν ἔτος ἀρχόμενον τὸ φθινόπωρον καὶ λήγον τὸ ἐπόμενον φθινόπωρον.

Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Χίῳ καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένα ἐπὶ τῆς πέμπτης πλακός.

Ἡ στήλη δὲν ἠγέρθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, διότι τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων δὲν ἔγιναν ἀμέσως γνωστά. Ἡ ταύτισις τῶν πεσόντων τῶν τεσσάρων πρώτων πλακῶν τῆς στήλης πρὸς τοὺς σφαγέντας αἰχμαλώτους ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς δὲν εἶναι ὀρθή διὰ τοὺς λόγους τοὺς ἐκτιθεμένους εἰς τὰς σελίδας 197 - 198.

Δύναται ν' ἀναπαρασταθῇ καὶ ἡ κρηπὶς τῆς στήλης τῇ βοηθείᾳ ἡριθυμημένης γωνιαίας βαθμίδος αὐτῆς, ἥτις εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐνεπιγράφου πλακὸς καὶ ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τῆς κρηπίδος τῆς στήλης (εἰκ. 3α,β καὶ 4).

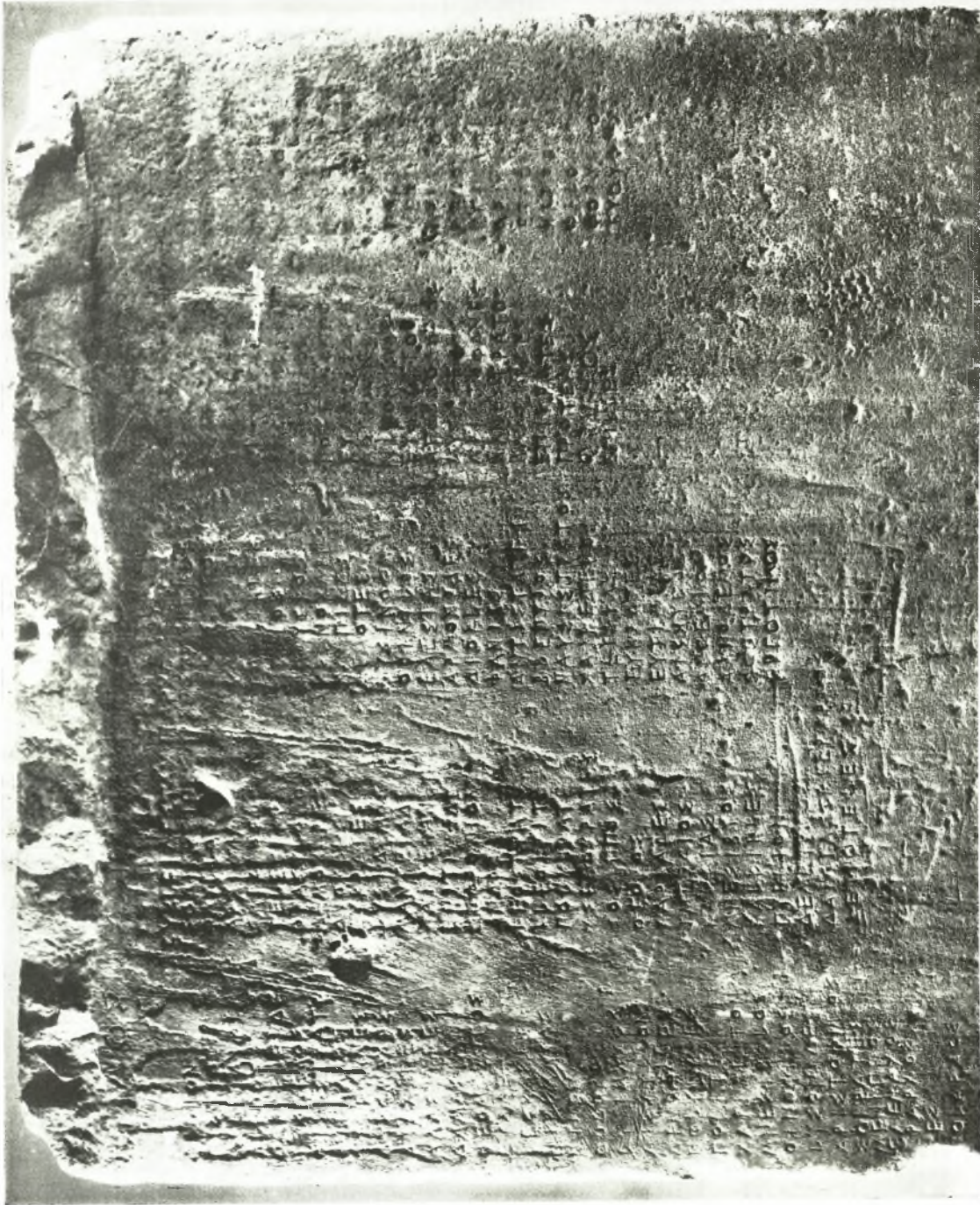
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.

Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.